

การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ บ้านท่าวัด
ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ บ้านท่าวัด
ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

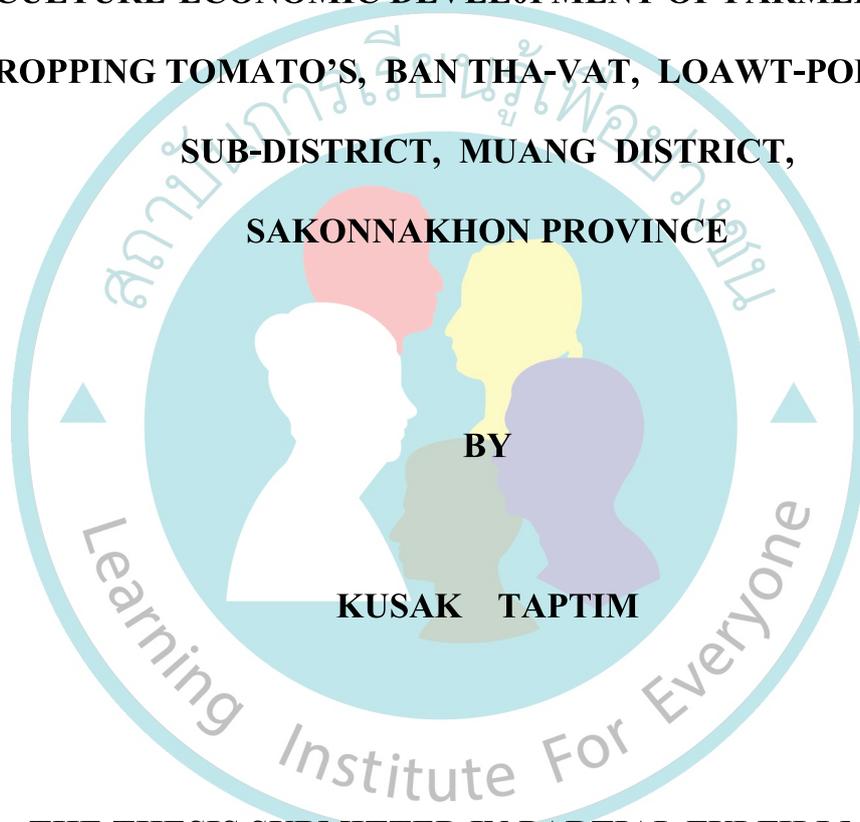
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2558

**A CULTURE-ECONOMIC DEVELOPMENT OF FARMER GROUP
CROPPING TOMATO'S, BANTHA-VAT, LOAWT-PORDEANG
SUB-DISTRICT, MUANG DISTRICT,
SAKONNAKHON PROVINCE**

BY

KUSAK TAPTIM

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2015

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title)	การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเจือเทศ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
ผู้วิจัย	กัญศักดิ์ ทับทิม
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร. สุพัฒน์ ไพไหล
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. สมพงษ์ แต่งตาด

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....	ประธานกรรมการ (ศาสตราจารย์ ดร. จรรยา สุวรรณทัต)
ลงชื่อ.....	กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ) (ดร. ศรีปริญญา รูปกระจ่าง)
ลงชื่อ.....	กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก) (ดร. สุพัฒน์ ไพไหล)
ลงชื่อ.....	กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม) (รองศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ แต่งตาด)
ลงชื่อ.....	กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา) (รองศาสตราจารย์ ดร. เสรี พงศ์พิศ)
ลงชื่อ.....	กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา) (ดร. ทวีช บุญธีรศรี)
ลงชื่อ.....	เลขานุการ (อาจารย์ อัญมณี ชุมณี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
ชื่อผู้เขียน	กัญศักดิ์ ทับทิม
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2558
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร. สุวัฒน์ ไพไหล
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	รองศาสตราจารย์ ดร. สมพงษ์ แดงตา

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) รูปแบบ วิธีการ การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร (2) แนวคิดกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

ผลการวิจัย มีดังนี้

(1) รูปแบบ วิธีการ การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร มีรูปแบบวิธีการ ดังนี้ เศรษฐกิจวัฒนธรรมเป็นเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนฐานการพึ่งตนเองในด้านการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีน้ำใจ มีความสัมพันธ์อยู่กับครอบครัว ชุมชน สิ่งแวดล้อมเป็นเศรษฐกิจที่บูรณาการเชื่อมโยงชีวิต จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ได้อย่างคุณภาพซึ่งเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่ดี มีอยู่ในชุมชนบ้านท่าวัดมีรูปแบบหลายประการ คือประการแรก การสร้างพลังชุมชน หรือพลังกลุ่มด้วยวิธีการ จากการนำกลุ่มแกนนำของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ 3-5 คน มาร่วมพูดคุยกัน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาอุปสรรคของการดำเนินชีวิตของครอบครัว ท่ามกลางกระแสความทันสมัย หรือโลกาภิวัตน์ เกิดปัญหาความยากจน มีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นทุกปีจนแก้ไขไม่ได้ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหา และสร้างพลังท้องถิ่นขึ้นมา ประการที่สอง การสร้างเครือข่ายทางสังคม ด้วยวิธีการขยายสมาชิกกลุ่ม โดยการรับสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มผู้ปลูกมะเขือเทศก่อนแล้วค่อยขยายรับสมัครคนที่สนใจ และเข้าร่วมอุดมการณ์ในชุมชนหมู่บ้านท่าวัด ประการที่สาม

การฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชน โดยแกนนำกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ จัดกิจกรรม ส่งเสริม เข้าร่วม และดำเนินการ ในการทำบุญประเพณีของชุมชนในรอบปี ซึ่งเรียกกันว่า "ฮีด 12" เช่น บุญออกพรรษา บุญพะเวต (พระเวศ) ที่ชาวบ้านมาร่วมกันทำบุญ มีการนำเอาผลผลิตทางการเกษตร มาช่วยประกอบอาหาร ได้แก่ ข้าวสาร (เหนียว) มะเขือเทศ แดง ถั่ว พริก ฯลฯ ทำให้เกิดระบบคุณค่า และความเชื่อที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ประการที่สี่ การสืบทอดระบบคุณค่า และความเชื่อ ถือเป็นเรื่องสำคัญมากของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ เพราะการสืบทอดระบบคุณค่า และความเชื่อ เทียบได้กับการสืบทอดจิตวิญญาณ สำนึก ความผูกพัน ตัวตนและศักดิ์ศรีของท้องถิ่น จึงให้ความสำคัญ โดยมีกลไกสำคัญที่สุดคือ วัดหรือศาสนสถาน และเครือข่ายคนที่ผูกพันกัน

(2) แนวคิดกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร มีดังนี้ (1) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของ "คนใน" หัวใจสำคัญของการฟื้นฟูเศรษฐกิจวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นอยู่ที่การสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เอง ที่ผ่านมามคนในชุมชนถูกทำให้เชื่อว่าตัวเอง "โง่ จน เจ็บ" ไม่มีอะไรดี อยู่ในสภาพ "หงอ" และ "หงอย" ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง จึงต้องฟื้นฟูด้วยการค้นหาศักยภาพชุมชนและเรียนรู้เรื่องดี ๆ ในอดีตนำมาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ปัจจุบัน (2) การส่งเสริมระบบวัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมชุมชนที่ยังเหลืออยู่คือ ฮีด 12 แต่ถูกกลืนกลายเข้าสู่วัฒนธรรมสมัยใหม่ จนบางอย่างเกือบสูญหายไป จึงต้องมาฟื้นฟูและเสริมระบบคุณค่าความเชื่อเดียวกับ ฮีด 12 ให้กลับคืนมาใหม่ (3) การใช้ความคิดเชิงองค์รวมทางศาสนา และเครือข่ายชีวิต โดยแนวทางพระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านท่าวัด ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มานานนับหลายศตวรรษ จึงใช้หลักธรรมะในการดำเนินชีวิตทั้งดงาม ไม่เบียดเบียนกัน ให้ความสำคัญเคารพธรรมชาติ พึ่งพาธรรมชาติ โดยเฉพาะหนองหารสกลนคร เป็นหนองน้ำจิตธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดของภาคอีสาน มีความสมบูรณ์ด้วยพืชและสัตว์น้ำนานาพันธุ์ วิถีชีวิตชาวบ้านจึงต้องอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติที่อยู่รอบข้าง เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบปี และแสดงออกถึงความเคารพธรรมชาติ เช่น การขอขมา การทำขวัญ เพื่อระลึกถึงบุญคุณของธรรมชาติ ดังนั้น ชาวบ้านจึงต้องเข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์ของการพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม และมีลักษณะเป็นแบบข่ายชีวิตที่เชื่อว่าทั้งหลายมีระบบเชื่อมโยงเป็นข่ายใย (4) การส่งเสริมเกษตรธรรมชาติ หรือเกษตรอินทรีย์ ด้วยการขับเคลื่อนการทำเกษตรธรรมชาติ ที่ตั้งอยู่บนฐานการพึ่งตนเอง ปฏิเสธการใช้สารเคมีทุกขั้นตอนของการผลิต (5) การฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนผู้เศรษฐกิจวัฒนธรรม กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด นำเอาพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง และเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นกลุ่มนาร่องให้แก่ชาวบ้าน โดยลงมือปฏิบัติจริง เช่น การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้เป็นรูปธรรม

Abstract

Thesis Title	A culture-Economic Development of farmer group cropping tomato's, Ban Tha-vat, Loawt-Pordeang Sub-District, Muang District, Sakon Nakhon Province.
Researcher	Kusak Taptim
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2015
Principal Thesis Advisor	Dr. Supat Pilai
Associate Thesis Advisor	Assoe. Prof. Dr. Sompong Tangtad

The purpose of this were to (1) how the pattern of economic development , culture of tomato growers Ban Tha-Vat, Loawt-Pordeang Sub-District, Muang District, Sakon Nakhon Province. (2) The concept of paradigm in economic development, culture of tomato growers Ban Tha-Vat, Loawt-Pordeang Sub-District, Muang District, Sakon Nakhon Province.

Findings are as follows:

(1) how the pattern of economic development , culture of tomato growers Ban Tha-Vat, Loawt-Pordeang Sub-District, Muang District, Sakon Nakhon Province. Cultural economy is an economy that is based on self-reliance. In terms of production, consumption, exchange. A mutual aid humane relationships with family, community, environment. As economic integration linking social life and the environment. The equilibrium this is a good piece of economic culture. Available in Ban Wat. There are several forms. First, community empowerment or power group. With the introduction of the vocal groups of 3-5 people to join the tomato growers say. To understand the problems of the family's lifestyle. Among modern trends or globalization born poverty debt is increasing every year as unsolvable. So together to solve problems. And local empowerment up. Second, the creation of social networks. With expanded membership. The family members of those groups, planting tomatoes before. Then expand to recruit people interested. And participants in ideological communities Ban Tha-Vat. Third, the cultural community. The vocal group activities tomato growers to participate and perform. In the

tradition of philanthropy in the community year round. This is called "Heat 12" like lent favors feel the abyss (the West Ice).The villagers came together philanthropy. Bringing agricultural products Help cook and rice (sticky), tomatoes, melons, peas, peppers, Cause values and the faith of the elders present. Fourth, the inherited system of values and beliefs. It is a very important group of tomato growers. The inherited system of values and beliefs can be compared to the spiritual successor to the realization engagement the identity and dignity of local. It featured the mechanism is the most important temples or religious places and networks that bind people together.

(2) The concept of paradigm in economic development, culture of tomato growers Ban Tha-Vat, Loawt-Pordeang Sub-District, Muang District, Sakon Nakhon Province.

(1) Enhance the learning process of the "people". At the heart of the cultural, economic rehabilitation of local communities. The creation of the learning process of the local people itself. In the past, people were convinced himself "stupid and hurt" nothing good is in a state of "fear" and "depressingly". Lack of confidence in itself. Need to revitalize the community and learn about the potential for good in the past applied to current events. (2) Promoting cultural community. Cultural community that is left is the heat 12. But were absorbed into modern culture. It is almost certain to be lost, Need to revive and strengthen the system of values. Heat with a 12 faith renewed. (3) The use of religious thinking holistically. And fiber network life, The guiding principles the Ban Tha-Vat, Most Buddhists for centuries. The main philosophy of living accommodation. Not hurting each other to respect nature dependence on nature. The Nong Harn Sakon, It is the largest natural freshwater swamps of the East. Complete with plant and animal species. Lifestyle must be in harmony with the nature around them. Born rituals during the year. And a show of respect for nature, Such as defusing making amends to commemorate the kindness of nature. Hence their need to understand the relationships of dependence of the universe as a whole. And look into the web of life, who believe that they are linked to a fiber network. (4) The promotion of agricultural, natural or organic. Powered by natural farming. Which is based on self-reliance. Denied the use of chemicals at all stages of production. (5) The restoration of the economic and cultural life of the community. The tomato growers home port measurements. Just take basic and economic self-reliance Applied in everyday life. A pilot group for the peasants. By acting as true sharing exchanges to help each other to the concrete.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยได้รับความร่วมมือและความกรุณาช่วยเหลืออย่างดี จากอาจารย์หลายท่าน ผู้วิจัยใคร่ขอกล่าวนามไว้เป็นเกียรติ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณ ดร.สุวัฒน์ ไพไหล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่ได้กรุณาให้ข้อคิดด้านต่างๆ ให้กำลังใจ เอาใจใส่ ให้คำปรึกษาและแนะนำมาโดยตลอด จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จและสมบูรณ์ด้วยความเรียบร้อย

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สมพงษ์ แดงตาด อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้กรุณาชี้แนะ ประเด็นทั้งข้อการศึกษาวิจัย ให้คำปรึกษาแนะนำข้อคิดเห็นต่างๆ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย รวมทั้งคอยให้กำลังใจ ช่วยเหลือทุกวิถีทางเพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จและทรงคุณค่าทางวิชาการ

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้กรุณาชี้แนะและให้ข้อคิดเห็นต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ขอขอบพระคุณเกษตรกรกลุ่มผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัดทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน ในการเก็บข้อมูล ร่วมกับผู้วิจัยมาโดยตลอด ทำให้ได้ข้อมูลครบถ้วนเกินความคาดคิด

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ พี่ๆ น้องๆ ทุกคน พร้อมทั้งครอบครัวของผู้วิจัย และเพื่อน ๆ ป.โท รุ่นที่ 1 ทุกคน ที่ให้การสนับสนุนให้กำลังใจมาโดยตลอด จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์

ผู้ศักดิ์ ทัฬหิม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
คำถามสำคัญในงานวิจัย.....	5
ขอบเขตหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อเรื่องของการวิจัย.....	5
กลุ่มประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	6
คำสำคัญและนิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	7
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจวัฒนธรรม.....	8
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.....	10
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน.....	10
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง.....	11
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	18
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	25
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	32

3 วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบในการวิจัย/วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย..... 33

ประชากรและวิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง..... 34

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล..... 35

วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล..... 35

สถานที่ในการวิจัย..... 37

ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย..... 37

ปฏิทินการปฏิบัติงาน..... 37

4 ผลการวิจัย

รูปแบบ วิธีการการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูก
มะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง
อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร..... 38

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกร
ผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง
อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร 42

5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย..... 47

อภิปรายผล..... 49

ข้อเสนอแนะ..... 52

บรรณานุกรม..... 53

ภาคผนวก..... 56

ประวัติผู้วิจัย..... 66

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	37

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. กรอบแนวคิดการวิจัย.....	32
2. พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หน้าซุ้มประตูทางเข้าโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป (เต่างอย).....	61
3. โรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป.....	62
4. แปลงปลูกมะเขือเทศของเกษตรกรบ้านท่าเยี่ยม.....	63
5. ผลผลิตมะเขือเทศที่พร้อมเก็บส่งโรงงาน.....	64
6. ขนผลผลิตมะเขือเทศเพื่อส่งจำหน่ายให้กับโรงงาน.....	65

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2504-2539) การพัฒนาประเทศโดยเร่งรัดอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเน้นการผลิตเกษตรกรรมสมัยใหม่ (modern agriculture) โดยการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกลมาใช้ในการผลิต เพื่อการค้ามากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2538) เปลี่ยนรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์แข่งขันกับต่างประเทศเพิ่มมากขึ้นดังจะเห็นได้จากก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจปี 2503 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นในแต่ละปีร้อยละ 50.33 และเพิ่มสูงขึ้นเกือบ 4 เท่าตัว คิดเป็นร้อยละ 190.92 ในช่วงปีพ.ศ. 2503-2541 (สุวิทย์ ชีรสาสวัต, 2546, หน้า 21) โดยในปีพ.ศ. 2545 มีปริมาณการส่งออกถึง 7.33 ล้านตัน มีมูลค่าการส่งออกถึง 70,004 ล้านบาท (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2546, หน้า 7) ผลการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในช่วงนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีดังจะเห็นได้จากอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูงโดยเฉลี่ยร้อยละ 8 ต่อปี โดยเฉพาะในช่วงแผนฯ ที่ 6 ปี พ.ศ. 2530-2534 มีอัตราการขยายตัวสูงที่สุดถึงร้อยละ 10 (นิคม จันทรวินิจ, 2544) รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีสูงขึ้นจาก 2,100 บาท ในปี 2504 เป็น 77,000 บาทในปี 2539 (วงศกร ภูทอง และอลงกต ศรีเสน, มปป.) ด้านสินค้าการเกษตร ในช่วงปีพ.ศ.2535-2558 เป็นช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7-11 ที่การพัฒนาอัตราการขยายตัวสูงขึ้นและต่อเนื่อง รายได้ต่อหัวในปี พ.ศ.2539 คือ 76,650 บาท สินค้าการเกษตรมีการชะลอตัวลงของการส่งออกเกิดปัญหาต่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจและสังคมหลายอย่าง หนี้เสีย ปิดสถาบันการเงิน 56 แห่ง ราคาสินค้าการเกษตรตกต่ำเกษตรกรเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จึงเน้นให้ความสำคัญการพัฒนาแบบองค์รวม การดำเนินงานแบบบูรณาการ มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และนำเอาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ สุดท้ายแม้เศรษฐกิจจะขยายตัวดี แต่ก็ยังพบว่าสังคมไม่มีความสุข ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมมาก แม้ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจจะเน้นการพัฒนาให้เติบโตแบบสีเขียว และการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ยังใช้เศรษฐกิจพอเพียง

มาประยุกต์เข้าเพื่อให้เกิดดุลยภาพ ระหว่าง เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สุวัฒน์ ไพโหล. 2554, หน้า 19)

การพัฒนายุคใหม่ทำให้ชาวไร่ชาวนากระโดดเข้าสู่เศรษฐกิจทุนนิยม อยากรวย อยากรมีเงิน เพื่อซื้อความสะดวกสบายที่สังคมทันสมัยมอบให้ ปีแรกๆ ก็ได้เงินดี นานเข้าก็เป็นที่ล้น ไม่พอกิน แล้วไม่พอยู่ เพราะขายที่ขายทางใช้หนี้เขา เหลือแต่แรงงานที่ยังพอขายได้ กว่าจะรู้ก็สายแล้วที่ว่า ความทันสมัยไม่ได้เป็นการพัฒนาเสมอไป เพราะพัฒนาแบบไหนคนถึงไม่พอยู่ ไม่พอกิน ในเศรษฐกิจทุนนิยม ชาวไร่ชาวนาไม่มีอำนาจต่อรอง ไม่ขายก็ไม่ได้เพราะเป็นหนี้ ไม่มีจะกิน เขาให้เท่าไรก็ต้องขาย (เสรี พงษ์พิศ, 2545, หน้า 23)

เศรษฐกิจไทยประกอบด้วยเศรษฐกิจสองระบบ คือ ระบบเศรษฐกิจชุมชนและระบบเศรษฐกิจทุนหรือระบบเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2550, หน้า 63) ระบบเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเป็นระบบเกษตรของการค้าเสรี ซึ่งเน้นการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ชนิดเดียวและจำนวนมาก ๆ ในพื้นที่ที่จำกัด ซึ่งระบบการผลิตดังกล่าวนี้จะเป็นการฝืนหลักความเป็นไปของธรรมชาติที่มีผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศ และเป็นสาเหตุของการระบาดของโรคและศัตรูพืชอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ฉะนั้น เพื่อให้รอดพ้นจากผลผลิตถูกทำลายด้วยโรคและศัตรูพืช มนุษย์จึงต้องใช้ปัจจัยในการควบคุมโรคและศัตรูพืช ได้แก่ สารปฏิชีวนะ สารเคมีกำจัดโรคและศัตรูพืช โดยที่สารดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่จะเป็นพิษต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เมื่อมีการใช้สารพิษดังกล่าวผลผลิตการเกษตรก็จะเกิดปัญหาพิษตกค้างในผลผลิตที่นำไปเป็นอาหารของมนุษย์และสัตว์เลี้ยง

ผลกระทบที่เกิดจากการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ ส่งผลต่อหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านสุขภาพของผู้บริโภค พบสารตกค้างในผลผลิตฮอร์โมน สารปฏิชีวนะ และสารพิษกำจัดศัตรูพืช ด้านสิ่งแวดล้อม พื้นที่บนที่สูงซึ่งเป็นแหล่งของต้นน้ำลำธารได้ถูกบุกรุกเพื่อปลูกพืชอาหารสัตว์ โดยเฉพาะข้าวโพดเป็นสาเหตุสำคัญของแผ่นดินถล่ม น้ำป่าไหลท่วมพื้นที่ราบ และพลังงานที่สิ้นเปลืองจากการใช้ผลิตปัจจัย การผลิตเพื่อเป็นอาหารสัตว์ บัญเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมีปริมาณสูงมาก ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการก่อให้เกิดสภาวะโลกร้อน (ชนวน รัตนวราหะ, 2556, หน้า 10)

ส่วนลักษณะของระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นหน่วยการผลิต เป้าหมายของการผลิต คือ การดำรงอยู่การรักษาตัวให้รอดอยู่ของครอบครัวและชุมชน ให้สามารถเลี้ยงตัวเอง ครอบครัวและชุมชนได้ การผลิตจึงมีลักษณะเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ผลิตเพื่อขายก็ได้แต่ก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัวสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้และเลี้ยงดูบุตรได้ มากกว่าที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โต ให้มีกำไรสูงสุด ให้ร่ำรวย ครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตเล็กอิสระ ขายสินค้าไม่ใช่ขายแรงงาน วิธีการผลิตหลัก คือ ผู้ผลิตใช้แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเพราะเป็นสิ่งที่ครอบครัวมี

อยู่แล้วโดยธรรมชาติ แต่ต่อมาเมื่อจำนวนคนต่อเนื้อที่เพิ่มขึ้น ก็ผันการใช้แรงงานของครอบครัวปลูกพืชที่ใช้ที่ดินน้อยแต่ใช้แรงงานเข้มข้นมากขึ้น

ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชน เป็นระบบที่ฝังตัวอยู่ในพื้นที่สายญาติมิตรสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความอาทรต่อกันและกัน แลกเปลี่ยนเพื่อความพอเพียงยิ่งขึ้น แกนกลางของสังคมและวัฒนธรรมไทย คือน้ำใจ เป็นสังคมและวัฒนธรรมแบบชุมชน ไม่ใช่แบบปัจเจกชนสุดโต่ง ไม่ใช่การแข่งขันและเอาัดเอาเปรียบ เขตพื้นที่อาจครอบคลุมตั้งแต่หมู่บ้านเดียวและขยายกว้างถึงเป็นเขตภาษาและวัฒนธรรมชนชาติ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2550)

คณะนักพัฒนาเอกชน ได้เสนอแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนตั้งแต่ ศวรรษที่ 2520 ว่าเส้นทางของชาติที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและความมุ่งหวังของชาวไทย ควรเป็นเส้นทางที่ชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนมีบทบาท เพราะชุมชนเป็นแกนของสังคมและวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันหรือเป็นระบบชีวิตของผู้คนชาวไทยจำนวนมากที่สุด การพัฒนาประเทศที่แท้จริงจะต้องเป็นการพัฒนาที่ระบบที่ใหญ่ที่สุด คือ ระบบชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ศาสตร์จารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ที่เรียกเส้นทางของสังคมแนวนี้ว่า “เศรษฐกิจวัฒนธรรม” คือ เป็นเศรษฐกิจที่ไม่ได้คำนึงถึงเงินโคด ๆ “สัมพันธ์อยู่กับครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป เป็นเศรษฐกิจที่ไม่ทอดทิ้งกันขาดจากกัน แต่เป็นเศรษฐกิจบูรณาการที่เชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม” (เศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนและการพัฒนาหลักสูตรในอนาคต, 2550)

สังคมไทยเป็นสังคมแบบชุมชน โดยเฉพาะสังคมในชนบท ประกอบด้วยผู้ผลิตเล็กที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตคนละเล็กคนละน้อย เช่น ที่ดิน มีเป้าหมายการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงและผู้ผลิตแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในอนาคตสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้น คือ การรักษาและพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมรายย่อย ไม่ใช่ปล่อยให้เกิดระบบเกษตรกรรมที่เกษตรกรสูญเสียที่ดินกลายเป็นกรรมกรรับจ้างในไร่ขนาดใหญ่ที่เป็นของนายทุนการเกษตร สถาบันครอบครัวและชุมชนหมู่บ้านแตกสลาย ชาวไร่ชาวนากลายเป็นเพียงกรรมกรรับจ้างในไร่นานิยม

ในส่วนของจังหวัดสกลนคร เดิมลักษณะเศรษฐกิจเป็นแบบเศรษฐกิจของสังคมเกษตรกรรม (Agrarian Society) คือ ผลิตเอง ใช้เอง แบ่งปันญาติและเพื่อนบ้าน หรือผลิตขึ้นมาเพื่อใช้กันภายในครอบครัวเครือญาติ ต่อมาเมื่อมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน รัฐบาลมีการส่งเสริมให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนเกษตรกรรมเป็นเกษตร-อุตสาหกรรม ปรังเร่งให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการส่งออก ให้มีรายได้เพิ่มขึ้น แรกๆก็แลคูดิชาวบ้านมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น มีการปลูกพืชหลายชนิดนอกจากพืชเศรษฐกิจหลัก (ข้าว มันสำปะหลัง ปอ อ้อย) เช่น มะเขือเทศ ข้าวโพด แตงโม พักทอง แตงร้าน ฯลฯ รวมทั้งไม้ผลต่าง ๆ โดยเฉพาะมะเขือเทศ

โรงงาน เกษตรกรทำรายได้อันดับที่ 4 ของพืชเศรษฐกิจของจังหวัดสกลนคร รองจาก ข้าว มันสำปะหลัง และอ้อย (สำนักงานเกษตรจังหวัดสกลนคร, 2556) มีมูลค่าประมาณ 70 ล้านบาท

พื้นที่ที่มีการปลูกมะเขือเทศมากในจังหวัดสกลนคร ได้แก่ เขตอำเภอต่างอย อำเภอเมือง อำเภอพรรณานิคม ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเกิดผลกระทบจากการปลูกมะเขือเทศ คือ สารเคมีตกค้างในที่ดิน เกิดมลพิษส่งผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมี ยากำจัดศัตรูพืช ต่อมาเกษตรกรหลายคนได้เกิดการเรียนรู้จากการทำปุ๋ยอินทรีย์ ทำน้ำหมักชีวภาพใช้แทนปุ๋ยเคมี และปลูกพืชเศรษฐกิจหลายอย่างตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เกษตรกรในหลายชุมชนได้หันมาปลูกพืชแบบพึ่งตนเองหรือแบบเศรษฐกิจวัฒนธรรม ดังกรณี การปลูกมะเขือเทศ ของเกษตรกร บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมที่เก่าแก่และยาวนาน มีความอุดมสมบูรณ์ ดิดกับหนองหาร เป็นทะเลสาบน้ำจืดธรรมชาติที่ใหญ่เป็นอันดับสองของประเทศไทย ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำสวน (มะเขือเทศ กะหล่ำปลี คะน้า ถั่วฝักยาว ข้าวโพด) และประมงน้ำจืด ส่วนอาชีพเสริม ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ การเก็บดอกบัวและฝักบัวเพื่อขาย (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร, 2550)

มะเขือเทศเป็นพืชเศรษฐกิจหลักอีกชนิดหนึ่งของชุมชนบ้านท่าวัด ซึ่งมีการปลูกอย่างแพร่หลาย หลังจากฤดูการทำนา ในอดีตมีการส่งเสริมการปลูกมะเขือเทศจากบริษัทเอกชนที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ ทำให้มีเกษตรกรสนใจและมีจำนวนผู้ปลูกมะเขือเทศเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดสินค้าล้นตลาดในบางฤดูกาล และในบางปีจำนวนเกษตรกรก็มีปริมาณลดลง ทำให้เกิดความต้องการมะเขือเทศในท้องตลาด ทำให้มีราคาสูงขึ้น เกษตรกรก็นำไปขายให้กับพ่อค้าคนกลางแทน ทำให้เกิดปัญหาการฟ้องร้องตามมา นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านสุขภาพ เพราะมีการใช้สารเคมีในการปลูกมะเขือเทศเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศชุมชนบ้านท่าวัด ได้ส่งผลผลิตให้กับโรงงานหลวงคอกคำ ตั้งอยู่ที่ อำเภอต่างอย จังหวัดสกลนคร เพื่อผลิตเป็นน้ำมะเขือเทศ และแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อย่างอื่นด้วย

ปัจจุบันเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการปลูก การบำรุงรักษา และการแปรรูป เช่น การใช้สารอินทรีย์หรือสารชีวภัณฑ์ สารชีวภัณฑ์ ได้แก่ การผลิตยากำจัดศัตรูพืชจากพืชผักในท้องถิ่น ได้แก่ สะเดา ใบสาบเสือ ไมยราบ เป็นต้น นำมาหมักเป็นน้ำหมักชีวภาพนำไปป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ซึ่งไม่เป็นอันตรายต่อ พืช คน และระบบนิเวศ ที่น่าสนใจคือ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศในชุมชนบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร นอกจากการผลิตหรือปลูกมะเขือเทศโดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตเอง และมีรายได้เสริมให้แก่ตนเองครอบครัวแล้ว ยังมีการแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันของคนในหมู่บ้าน เช่น มะเขือเทศ

แลกเปลี่ยนปลา เกลือ น้ำปลา ฯลฯ และการขายต้นกล้ามะเขือเทศในราคาถูกหรือแจกฟรีให้แก่ผู้สนใจที่จะนำไปปลูกเพื่อบริโภคเอง เป็นของฝากให้แก่ญาติพี่น้องและมิตรสหายที่มาเยี่ยมเยือน นอกจากนี้ยังมีการนำมะเขือเทศไปช่วยงานบุญประเพณีทั้งของชุมชนและส่วนบุคคล เช่น งานวัด งานบุญฮีต 12 งานแต่งงาน งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานบุญแจกข้าว(อุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว) เป็นต้น นับเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่ยังคงความโดดเด่นมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการพัฒนาระบบเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศในชุมชนบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบ วิธีการ การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรม ของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ต่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร มีรูปแบบและวิธีการอย่างไรบ้าง
2. มีแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ที่มีต่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

ขอบเขตหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชื่อเรื่องของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศในบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เท่านั้น เพราะเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกมะเขือเทศมากที่สุด

และปลุกมานานจนถึงปัจจุบันกว่าทุกหมู่บ้านรอบๆหนองหาร และมีการพัฒนารูปแบบวิธีการ การปลุกมะเขือเทศจากการใช้ปุ๋ยเคมีหรืออินทรีย์ มาเป็นการใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยหมักชีวภาพที่ ผลิตเอง จนมีผลผลิตที่มีปริมาณสูงและมีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาดในท้องถิ่นสกลนคร ซึ่งถือ ว่าพื้นที่นี้จะเป็นตัวแทนที่ดีการวิจัยเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาไว้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและให้สอดคล้องกับโจทย์วิจัย ไว้ดังนี้

- เศรษฐกิจของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลุกมะเขือเทศ ประกอบด้วย กระบวนการปลุกมะเขือเทศ ผลผลิตของการปลุกมะเขือเทศ และปัจจัยในการผลิตมะเขือเทศ
- วัฒนธรรมการปลุกมะเขือเทศ ประกอบด้วย ความคิด ความเชื่อ เรื่องการปลุกมะเขือเทศ รูปแบบ คุณค่า ความสำคัญของการปลุกมะเขือเทศ
- การพัฒนาระบบเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลุกมะเขือเทศ

3. ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้ ระหว่าง เดือนตุลาคม พ.ศ.2555-ตุลาคม พ.ศ. 2556

กลุ่มประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เฉพาะเกษตรกรผู้ปลุกมะเขือเทศ หรือผู้รู้จริงเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) โดยการสัมภาษณ์และตอบคำถาม การคัดเลือก ตัวอย่างครั้งนี้ ผู้วิจัยพิจารณาคัดเลือกด้วยตัวเอง ด้วยเหตุผลดังนี้

ประการแรก ผู้วิจัยเลือกเฉพาะผู้รู้จริง ปลุกมะเขือเทศจริง ในหมู่บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เท่านั้น

ประการที่สอง ผู้ที่รู้จริงเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ในประการแรกนั้นจะต้องเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่ ศึกษาเท่านั้น

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

เศรษฐกิจวัฒนธรรม หมายถึง เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนฐานการพึ่งตนเอง มีการจัดการการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีน้ำใจ เป็นพื้นฐานของชีวิต มีพิธีกรรม ต่าง ๆ ที่แสดงถึงความสำคัญของบรรพบุรุษ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ครอบครัว ชุมชนเครือข่ายวัฒนธรรม และ

สิ่งแวดล้อม หรือเป็นเศรษฐกิจที่บูรณาการเชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณภาพ

เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ หมายถึง ชาวบ้านผู้ปลูกมะเขือเทศเป็นอาชีพเสริมจากการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลัก ในหมู่บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคงสมบูรณ์ หรือช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระของคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุลมีความพอดีในชีวิต พอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ในทางพุทธศาสนาหมายถึง ความสามารถในการพัฒนาด้วยตนเอง เห็นความจริงของความไม่เที่ยงแท้แน่นอนคือ อตฺตา หิ อตฺต โน นาโถ

การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาตนเองให้อยู่รอดด้วยการสร้างระบบต่างๆในชุมชน โดยมีระบบการจัดการชีวิต การจัดการทรัพยากรและทุนต่างๆของตนเองและชุมชน ให้มีปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและเกื้อกูลกัน เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองและชุมชนให้ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนานในทุกๆมิติ

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆดังนี้

ด้านการบริหาร

1. ข้อค้นพบจากการวิจัย สามารถนำไปเป็นข้อมูลสำหรับเรียนรู้ กำหนดแผนและนโยบาย โครงการ ในการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง โดยองค์กรชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นได้
2. ผลการวิจัยช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ และสามารถขยายผลไปยังชุมชนหรือองค์กรชาวบ้านอื่น ๆ ที่ประสบปัญหาหนี้สิน ปัญหาความยากจน ที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันได้

ด้านวิชาการ

การวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อนักวิชาการ นักวิจัย หรือผู้ปฏิบัติงานในชุมชนท้องถิ่น เป็นพื้นฐานในการพัฒนาท้องถิ่น และนำไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ได้

บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร โดยกำหนดแบ่งหัวข้อการนำเสนอให้ครอบคลุม ตามเนื้อหา ดังนี้

เอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจวัฒนธรรม
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
3. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเอง
5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน
6. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

เอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องกับระบบเศรษฐกิจวัฒนธรรม

เสรี พงศ์พิศ (2547) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นเศรษฐกิจที่สืบสานคุณค่าของการพึ่งพาตนเองของพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ที่จัดการการผลิต การบริโภค การกิน การอยู่ ให้พอเพียง ไม่เดือดร้อนรบกวนคนอื่น แบ่งปันให้ผู้ที่ขาดแคลน ขัดสน เศรษฐกิจวัฒนธรรม เป็นเศรษฐกิจที่รื้อได้ เลือกได้ ตัดสินใจได้ กำหนดราคาได้

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2547) กล่าวถึงเศรษฐกิจวัฒนธรรมว่าเป็นหลักเศรษฐกิจที่คำนึงถึงความ เป็นมนุษย์ ผู้คน ประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่น และพบข้อเท็จจริงตามแนวคิด“เศรษฐกิจวัฒนธรรม” 2 ประการ คือ ประการแรก ชุมชนหมู่บ้านไทย มีลักษณะ โบราณและความเป็นชุมชนเข้มข้น มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีน้ำใจเป็นพื้นฐาน

ของชีวิต มีพิธีกรรมต่างๆ ที่แสดงความสำคัญของบรรพบุรุษ ผู้เฒ่าผู้แก่ ครอบครัว และชุมชน ประการที่สอง วัฒนธรรมของชนชาติใดเป็นวัฒนธรรมกลางที่เชื่อมโยงแลกเปลี่ยนเป็นเครือข่าย มากมายระหว่างชุมชนหมู่บ้าน ในอดีตและปัจจุบัน มีการแลกเปลี่ยนข้าว แลกปลากับผลไม้ แลกข้าวกับฝ้าย ทั้งสองประการนี้ สรุปลงเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม อันหมายถึง เศรษฐกิจที่ยึดโยงอยู่ด้วยสถาบันชุมชนและวัฒนธรรมชุมชน เป็นเศรษฐกิจที่มีขอบเขตไม่เฉพาะเขตระดับชุมชนท้องถิ่น ผ่านทางวัฒนธรรมร่วม ได้ร้อยรวมหลายท้องถิ่นขึ้นเป็นเขตเดียวกัน โดยธรรมชาติอยู่แล้ว เป็นเขตเศรษฐกิจแห่งชาติ การพัฒนาแนวเศรษฐกิจวัฒนธรรมซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของระดับชุมชนท้องถิ่นและระดับชาติ

ประเวศ วะสี เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า “เศรษฐกิจวัฒนธรรม” โดยอธิบายว่า เศรษฐกิจวัฒนธรรม เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของเราเอง หรือเรียกอีกชื่อว่า “เศรษฐกิจพื้นฐาน” หรือ “เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง” เพราะการพึ่งตนเองเป็นหลักสำคัญในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเข้มแข็ง ความยั่งยืน ความเป็นอิสระ ความมีภูมิคุ้มกัน เศรษฐกิจกระแสหลักควรเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง ที่ต้องคำนึงถึงพื้นฐานของตนเอง พื้นฐานของสังคมคือวัฒนธรรม วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความมั่นคงของตนเอง เศรษฐกิจวัฒนธรรมไม่ใช่เศรษฐกิจที่คำนึงถึงเงิน โฉดๆ หากแต่สัมพันธ์อยู่กับครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป จึงเป็นเศรษฐกิจที่ไม่ทอดทิ้งกิจการจากกันไป แต่เป็นเศรษฐกิจที่บูรณาการเชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างดุลยภาพ

อภิชาติ พันธเสน (2545) ได้กล่าวถึงเศรษฐศาสตร์บนฐานรากวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจวัฒนธรรม ไว้ว่า เศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจในความหมายของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ในฐานะที่เป็นมรรควิธีที่สำคัญที่จะช่วยแก้ปัญหาความยากจนและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ผลที่เกิดขึ้นดูเหมือนจะสวนกระแสความคาดหวัง ความจริงแล้วการแก้ปัญหาความยากจนและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องมีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ประกอบกับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในขนาดที่ไม่ใหญ่โต โดยมีเป้าหมายให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถควบคุมเทคโนโลยีในการผลิต การจัดการได้ พร้อมกับดำเนินชีวิตตามครรลองของพุทธธรรมตามสัมมาอาชีวะ และวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่นรวมทั้งหลักเศรษฐกิจพอเพียง หรืออีกนัยหนึ่งคือ เศรษฐกิจวัฒนธรรมนั่นเอง

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจวัฒนธรรม หมายถึง เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนฐานการพึ่งตนเอง มีการจัดการการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีน้ำใจ เป็นพื้นฐานของชีวิต มีพิธีกรรมต่างๆ ที่แสดงถึงความสำคัญของบรรพบุรุษ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ครอบครัว ชุมชนเครือข่าย

วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม หรือเป็นเศรษฐกิจที่บูรณาการเชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณภาพ

2. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้เสนอว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรครอบคลุมแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญ 5 ข้อ ดังนี้

ความพอเพียง คือ การบริโภคและการผลิตที่อยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณ และมีเหตุผล ไม่ขัดสน แต่ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่นิยมกิจกรรมหรือการลงทุนที่มีความเสี่ยงสูง

ความสมดุล คือ การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม มีความสมดุลระหว่าง โลกาภิวัตน์ (globalization) และอธิปไตยท้องถิ่น (localization) มีความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจกับการเงิน และคนกับสังคม มีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โครงสร้างการผลิตที่สมดุล มีการผลิตหลากหลายและกลมกลืน มีความยั่งยืน ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ยั่งยืน คือพอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ภูมิคุ้มกันที่ดี ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่นที่สามารถก้าวทัน และพร้อมรับต่อกระแส โลกาภิวัตน์ ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลกมีการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถป้องกัน และพร้อม รับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (วิกฤติ) ได้

ภูมิคุ้มกันก้าวทันโลก หมายถึง มีความระมัดระวังในการนำความรู้และวิชาการมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีความรอบคอบและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมภายนอก และสามารถป้องกันหรือลดผลกระทบอันเกิดจากความผันผวน หรือความผกผันของโลกภายนอก

คุณภาพคน การที่จะพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางสายกลางได้ คนต้องมีคุณภาพในด้าน ต่าง ๆ คือ ต้องมีพื้นฐานจิตใจที่มีความสำนึกในคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีไมตรี เอื้ออาทรต่อคนรอบข้าง และผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า ยึดในหลักการดำเนินชีวิตอย่างมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาอย่างรอบคอบก่อน ทำให้มีวินัย มีภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต มีสุขภาพดี มีศักยภาพ ทักษะและความรอบรู้อย่างเหมาะสมในการประกอบอาชีพ และหารายได้อย่าง มั่นคงและพัฒนาสติปัญญาพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่อง (<http://www.nesdb.go.th/sufficiency>)

3. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน

การที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันในสังคมทำให้ต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างกันขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนเป็นไปอย่างสันติ ความสัมพันธ์และการจัดการดังกล่าว ก่อให้เกิดวัฒนธรรม จารีตประเพณี ระบบคุณค่า กฎเกณฑ์ ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตทั้งสิ้น

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้าน อันหมายถึงระบบคิดของชาวบ้านที่สืบทอดหรือผลิตซ้ำมาจากบรรพบุรุษ กล่าวได้ว่าเป็นองค์ความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน นอกจากนั้น วัฒนธรรมชุมชนยังก่อตัวขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีอยู่มีกินและการมีความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของชุมชนในลักษณะของการต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกิน (กำไร แก้วเสียง, 2542 : หน้า 28) การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นกระบวนการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าการดำรงอยู่ของชุมชน โดยมุ่งเน้นการค้นหาวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชนจากจากประวัติศาสตร์และมีการดำเนินการที่พัฒนาสอดคล้องกับชุมชน ภายใต้ความร่วมมือของชาวบ้าน มีการให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมในฐานะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญภายในชุมชน สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน โดยอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองของชุมชน การศึกษาเพื่อการพัฒนาในแนววัฒนธรรมชุมชนเน้นถึงการนำเอาความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนและเกิดการสืบทอดต่อ ๆ กันมาภายในชุมชนเป็นวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ในวัฒนธรรมของชุมชนปรากฏชัดดังพรรณษะของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2534, หน้า 43-45) ที่ได้แสดงให้เห็นว่าความรู้ทั้งหลายจะตั้งอยู่ลอยๆ ไม่ได้จำเป็นต้องมีวัฒนธรรมเกื้อหนุนให้ดำรงอยู่และสามารถนำไปเผยแพร่ให้คนในชุมชนได้

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533 อ้างใน เสกสรร สรรสรพิสุทธ์, 2546, หน้า 21) ได้เสนอระบบหรือโครงสร้างทางวัฒนธรรมของชุมชนไว้ 3 ประการ คือ

1. ระบบการผลิต หรือระบบการทำมาหากิน
2. ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ประกอบด้วยครอบครัวเครือญาติ และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน
3. ระบบทางความเชื่อ ประกอบด้วย ศาสนา คุณค่า และพิธีกรรม

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ได้ว่า วัฒนธรรมชุมชนคือ วัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน วัฒนธรรมเก่าแก่ที่แข็งแกร่ง การต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกิน ซึ่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการผลิต มีการช่วยเหลือกันและกันในชุมชน และมีการผลิตซ้ำขึ้นทางวัฒนธรรม โดยชุมชนแต่ละชุมชนล้วนมีพลังอยู่ทั้งสิ้น ถ้าชาวบ้านสามารถรักษาวัฒนธรรมชุมชนไว้ให้เข้มแข็งแล้ว ก็จะนำชุมชนให้เข้มแข็งตามไปด้วย

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2529) ได้ให้ความหมายการพึ่งตนเองไว้ว่าการพึ่งตนเอง คือ เป็นการพึ่งพาอาศัยกันอย่างรู้เท่าทันและประกอบการมองเรื่องการพึ่งพานี้จะต้องไม่มุ่งแข่งขันหรือไม่มุ่งครอบงำเหนือกว่าแต่เป็นการมุ่งสู่ความเป็นไทต่อกัน การช่วยเหลือกันเป็น

สิ่งจำเป็น คือ ฟังพาในสิ่งที่เราไม่มี เกื้อกูลสิ่งที่เรามีให้ผู้อื่น การฟังพาทำไปเพื่อให้แต่ละชุมชน ฟังตนเองได้

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความพยายามรู้จักตนเอง พิจารณาตนเอง แล้วใช้ความรู้ความสามารถของตนเองเสียก่อน แล้วจึงหาความช่วยเหลือจากผู้อื่นเมื่อจำเป็น ไม่เป็นคนคอยพึ่งแต่ผู้อื่นอยู่ร่ำไป และยังให้ความหมายอีกว่า ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ การฟังตนเอง มีได้ทั้งระดับปัจเจกชน ชุมชน และภาวะการฟังตนเองได้ มีลักษณะพลวัต (dynamic) เคลื่อนสูงขึ้นหรือต่ำลงได้ในขณะเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา เทียบได้กับความสมดุลเคลื่อนที่ (moving equilibrium) นั่นเอง

มงคล ชาวเรือ (2529) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ต้องทำเองเป็น คิดเองเป็น แก้ปัญหาเองเป็น หรือ อาจกล่าวได้ว่าหากใครสามารถกำหนดชีวิตของตนเองได้ในระดับหนึ่ง ก็แสดงว่าฟังตนเองได้แล้ว แต่มิได้หมายความว่า จะไม่รับความช่วยเหลือจากคนอื่น แต่จะรับความช่วยเหลือตามความจำเป็น

เสน่ห์ จามริก (2541) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การฟังตนเองไม่ได้หมายความว่า ฟังตนเองในลักษณะที่อยู่ในสังคมหมู่บ้านอย่างโดดเดี่ยว แต่เราจะฟังตนเอง ในลักษณะที่มีสมรรถนะในทางปัญญา ความรู้ พอที่จะมองการเปลี่ยนแปลงเทคนิคจากภายนอกในลักษณะที่เลือกสรรได้

เสรี พงศ์พิศ (2539) ได้ให้ความหมายของการฟังตนเองไว้ว่า ความสามารถที่จะใช้ศักยภาพได้อย่างสูงสุด การใช้ทรัพยากรคน ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัวในการทำประโยชน์สูงสุด ให้มีความเป็นไปในทางเศรษฐกิจในทางสังคมวัฒนธรรม

วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2532) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การจัดชีวิตให้สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ อย่างเหมาะสมกับคน กับสังคม กับธรรมชาติรอบ ๆ ตัวเรา การฟังตนเอง หมายถึง การมีสวัสดิการและความมั่นคงในชีวิต ในปัจจุบันถึงอนาคต สวัสดิการที่พร้อมตอบสนองเราทันที โดยที่เราไม่ต้องไปเรียกให้ใครมาจัดสวัสดิการให้ หรือให้ใครมาช่วยเหลือ

ปกรณ ปรียากร (2530, หน้า 75) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความต้องการที่จะยืนหยัดบนพื้นฐานอันเข้มแข็งของตนเอง ทั้งในระดับบุคคล ระดับชุมชน ระดับภูมิภาค และระดับชาติ

จากแนวความคิดดังกล่าวสรุปได้ว่าการฟังตนเอง หมายถึง การดำรงสถานภาพของตนเอง ครอบครัวหรือชุมชนได้ด้วยความสามารถของตนเอง ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ มีการตัดสินใจด้วยตัวของตัวเอง รวมทั้งการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การฟังตนเองไม่ได้หมายความว่า จะต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่มีการคบหาสมาคมกับผู้อื่น แต่การฟังตนเองนั้นมีแนวคิดที่ช่วยให้นักคิด มีความเป็นอิสระ และการให้ความช่วยเหลือฟังระหว่างสถาบันทางสังคมในท้องถิ่น ประชาชนในชนบทจะสามารถฟังตนเองได้นั้นควรมีวิธีปฏิบัติ โดยไม่ยึดติดกับการสั่งการ ซึ่งฟังพาตนเองได้โดยไม่มีการบังคับ มีจิตใจเป็นอิสระ มีความคิดเห็น มีความ

พึงพอใจเป็นของตนเอง ทั้งนี้การบริหารจะประสบผลสำเร็จต้องมีหลักการในการมีส่วนร่วม มีความซื่อสัตย์สุจริตและความสามัคคีกลมเกลียว โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

ในขณะที่ ยูวดีน วุฒิเมธี.(2526, หน้า 60) ได้กล่าวว่า การพึ่งตนเองคงได้รับอิทธิพลจากคำสอนในพระพุทธศาสนา ดังพุทธภาษิตที่ว่า “อุตตนา หิ สุตนเตน นาถ ลภติ ทูลล” แปลว่า ผู้มีตนฝึกดีแล้วย่อมเป็นที่พึ่งของตน ดังนั้นหลักการทฤษฎีการพึ่งตนเอง ด้วยตัวของตัวตนเองนั้น จึงเป็นทฤษฎีที่สำคัญในการพัฒนาตนเอง

การพึ่งตนเองสามารถพัฒนาขึ้นในกลุ่มประชาชนได้หลายลักษณะนักพัฒนาขององค์การพัฒนาเอกชนได้สรุปเป้าหมายการพึ่งตนเอง ซึ่งจำแนกออกเป็นสามประเภท ดังต่อไปนี้คือ (มาฆะ จิตตะสังคะ, 2537, หน้า 205-210)

1. เป้าหมายของการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ หมายถึง สถานการณ์ที่ประชาชนมีความสามารถในการควบคุม และจัดการในการใช้ทรัพยากรตามสภาพที่เป็นจริงในชุมชน โดยไม่กระทบกระเทือน ต่อระบบสังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น

2. เป้าหมายของการพึ่งตนเองทางสังคม หมายถึง สถานการณ์ที่ประชาชนในชนบทสามารถปรับตนเองต่อความผันผวนที่มาจากสังคมภายนอก ที่อาจมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตภายในครอบครัว และชุมชน จนทำให้ประชาชนไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้นเป้าหมายการพึ่งตนเองทางสังคมของประชาชนในชนบทจึงขึ้นอยู่กับการพัฒนาจิตสำนึกที่มุ่งให้ประชาชนสามารถแก้ไขสถานการณ์ที่เป็นผลกระทบต่อนานครอบครัว สถาบันการปกครองระดับท้องถิ่น และส่งเสริมการดำรงรักษาขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมที่ดีงามของท้องถิ่น รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือร่วมมือระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ

3. เป้าหมายการพึ่งตนเองด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความมีจิตสำนึกของประชาชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้ถูกทำลายลง จนเกินขีดความสามารถที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ การที่ป่าเหลือน้อยทำให้เกิดความแห้งแล้ง และภัยพิบัติทางธรรมชาติและมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประชาชน ป่าชายเลน มีผลกระทบต่อระบบนิเวศทำให้ชาวประมงที่ยากจนประสบความอดอยากยากจนมากขึ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทว่า การที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ห้าด้านด้วยกันคือ พึ่งตัวเองได้ทางเทคโนโลยี พึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ พึ่งตนเองได้ทางจิตใจ และพึ่งตนเองได้ทางสังคม โดยใช้สัญลักษณ์ภาษาอังกฤษ TERMS

1. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (technological self-reliance) หมายถึง การมีปริมาณ และคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ และเทคโนโลยีทางสังคม การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และการ

บำรุงรักษาให้คงสภาพดีอยู่เสมอ เพื่อการใช้งานเทคโนโลยีในความหมายนี้รวมทั้งของสมัยใหม่ และของดั้งเดิมของท้องถิ่นเรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (folk wisdom) ด้วย

2. การพึ่งตัวเองได้ทางเศรษฐกิจ (economic self-reliance) หมายถึง ความสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ ที่มีความมั่นคง สมบูรณ์พูนสุขพอควรหรือหากมองในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างอุปสงค์และอุปทานจุดสมดุลก็ต้องสูงพอสมควร ถึงขั้นสมบูรณ์พูนสุขดังกล่าว

3. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (natural resource self-reliance) ทรัพยากรธรรมชาติในที่นี้หมายถึง สิ่งใด ๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหามาได้ การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติหมายถึง การมีทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชาตินั้น และความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น หรือไม่ให้เสียสมดุลธรรมชาติมากนัก

4. การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (mental self-reliance) หมายถึง สภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในการปกครองตนเอง ในการป้องกันกิเลส

5. การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social-cultural self-reliance) หมายถึง ภาวะการณ์ ที่กลุ่มคนหนึ่ง ๆ มีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพสามารถนำกลุ่มคนของตนปฏิบัติหน้าที่บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ หรืออาจขอความร่วมมือช่วยเหลือมาจากภายนอกได้

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบทพิจารณาหรือวัดได้จากตัวใดตัวหนึ่งหรือหลายตัวดังต่อไปนี้ (มาฆะ จิตตะสังคะ, 2544)

1. ความพอเพียง ของสินค้าและบริการ ความเพียงพอหรือความขาดแคลนของสินค้า และบริการที่ได้จากระบบการผลิต เพื่อสนองการบริโภคของตนเองและของชุมชนในชนบท ถ้าปริมาณการผลิต มีเพียงพอแก่การบริโภคก็แสดงให้เห็นการพึ่งตนเองได้

2. อำนาจการต่อรองและการแข่งขัน เศรษฐกิจของชนบทที่เกี่ยวข้องกับภายนอกทั้งในด้านการผลิตและปัจจัยการผลิต การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจชนบทในระดับนี้ ต้องพิจารณาถึงอำนาจการต่อรองในการซื้อ การขาย การกำหนดราคาสินค้าและปัจจัยการผลิตของชาวชนบทหรือขององค์กรชาวบ้านและอำนาจในการแข่งขัน

3. อาชีพ ความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพ ระดับการมีงานทำและรายได้การมีอาชีพเป็นหลักแหล่ง และมีความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพของชาวชนบท จะเป็นเครื่องวัดระดับการพึ่งตนเองในการประกอบอาชีพ นอกจากนั้น อาชีพที่สามารถทำให้ชาวชนบทมีงานทำได้อย่างสม่ำเสมอ มีรายได้สูงจากการประกอบอาชีพ นอกจากนั้น อาชีพที่สามารถทำให้ชาวชนบทมีงาน

ทำได้อย่างสม่ำเสมอ มีรายได้สูงจากการประกอบอาชีพและมีค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพต่ำ จะแสดงถึงระดับการพึ่งตนเองได้

จากการศึกษาแนวคิดการพึ่งตนเองข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ลักษณะของการพึ่งพาตนเองได้ จะต้องมีความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต โดยยึดหลักความพอเพียง ไม่สุดโต่ง ที่มีความสัมพันธ์กัน ทั้งทางด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านเทคโนโลยี (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) และด้านเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ ฌ็อง-ฌัก กูว์แซง (2544, หน้า 16-20) ได้กล่าวถึง ระบบการพึ่งตนเองของชุมชน ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านครอบครัว ครอบครัวคือผู้วางแผนการผลิตทางการเกษตรที่สัมพันธ์กับการบริโภค และความจำเป็นพื้นฐานของสมาชิกในครอบครัว และการจัดการผลผลิตการถนอมอาหารเพื่อให้เพียงพอต่อครอบครัว และสัมพันธ์กับช่วงเวลาหรือฤดูกาล

2. องค์ประกอบด้านชุมชนหรือองค์กรชุมชน หรือระบบการจัดการในระดับชุมชน ที่เกิดจากการร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนหลายครอบครัวร่วมกัน เพื่อจัดการกับผลผลิตส่วนเกินความจำเป็นพื้นฐานของครอบครัว กระจายความพอเพียงให้กับทุกครอบครัวในชุมชน

3. องค์ประกอบด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน หรือเครือข่ายองค์กรชุมชน คือ ระบบการแลกเปลี่ยนและการพึ่งพาระหว่างชุมชนหรือองค์กรชุมชน ในด้านความรู้และประสบการณ์ผลผลิตทรัพยากร เงินทุน และพัฒนาความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชน

กระบวนการพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนนั้น ยุทธศาสตร์เริ่มแรกก็คือ สร้างองค์กรชุมชน แต่ไม่มุ่งเน้นรูปแบบกิจกรรมต่างๆ เป็นการรวมตัวแบบธรรมชาติ เข้ามาพูดคุยปรึกษาหารือร่วมกันถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและกระทบต่อครัวเรือน วิเคราะห์สาเหตุทางเลือกสร้างกระบวนการเรียนรู้ การจัดการให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยภาคีหรือเครือข่ายทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรเอกชน นักวิชาการ เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนให้กำลังใจในการดำเนินการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองในแต่ละขั้นตอน โดยคนในชุมชนต้องมีความสมานฉันท์ และเข้มแข็ง มุ่งมั่นที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง ทำให้สามารถสร้างแนวทางการพัฒนาขึ้นในชุมชน ตลอดจนพึ่งพาองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรเอกชน ทั้งนี้ การพึ่งพาตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันนั้น จะเกิดกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดไปสู่ชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่ผสมผสานจากภูมิปัญญาชาวบ้านผสมผสานความรู้สากล และนำไปพัฒนาให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้นๆ ผลการรวมกลุ่มจะสร้างศักยภาพหรือความเข้มแข็งของชุมชนได้ เป็นชุมชนพึ่งชุมชน บริหารด้วยภูมิปัญญาของคนในชุมชน (มานิตย์ ทวีกิจการม, 2544, หน้า 17)

อดิศักดิ์ น้อยสุวรรณ, (2543, หน้า 80-81) ยุทธศาสตร์เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงานเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง สรุปหลักแห่งแนวคิดเพื่อการดำเนินการ คือ การที่จะปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม และบังเกิดผลตามความมุ่งหมายของยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองนั้นมีแนวทางในการดำเนินการ 3 ด้าน คือ การผลิต การจำหน่าย และการบริโภค

1. การผลิต จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ใช้ปัจจัยการผลิตให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ซึ่งมีปัจจัยการผลิตที่สำคัญ คือ

1.1 การใช้ที่ดิน และน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด

1.2 การใช้แรงงาน

1.3 การสนับสนุนและส่งเสริมในด้านทุน

1.4 การบริหารและการจัดการ

2. การจำหน่าย ในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เพื่อให้เกษตรกรและประชาชนในชนบทรู้จักการทำมาหากิจ เพื่อให้มีความพออยู่พอกิน และสามารถดำรงชีพอยู่ได้ตามแนวพระราชดำริรัฐฯ เศรษฐกิจพอเพียง

3. การบริโภค เป็นการปลูกฝังแนวความคิดมิให้มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และมีการบริโภคเกินความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เพื่อการส่งเสริมการผลิตและการบริโภคภายในท้องถิ่น เพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอก

เสรี พงศ์พิศ (2549, หน้า 49) กล่าวว่า วิธีคิดแบบพึ่งตนเอง เลิกนั่งรอรับความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอกได้ความเชื่อมั่นที่หายไปกลับคืนมา จัดการชีวิตของตนเองอย่างมีแบบแผนไม่ใช่ปล่อยให้ไปตามบุญตามกรรม มีข้อมูล มีความรู้ และด้วยปัญญา ค้นหาทุนอันอุดมสมบูรณ์ในท้องถิ่นของตนเอง ทุนทรัพยากร ทุนความรู้ทุนปัญญา ทุนทางสังคมวัฒนธรรม นำมาปรับให้แก้ไขปัญหา และพึ่งพาตนเองได้

วัฒนธรรมอุปถัมภ์เข้าสู่วัฒนธรรมข้อมูลและความรู้ ได้เรียนรู้จักตัวเอง รู้รากเหง้า รู้อดีต คนที่รู้อดีตก็ย่อมรู้อนาคต คนไม่มีอดีตเป็นคนไม่มีอนาคต ถูกคนอื่นกำหนดให้ได้เรียนรู้จักโลก เรียนรู้จักชุมชน รู้จักทุน รู้จักทรัพยากร รู้จักปัญหาและสาเหตุ รู้ความต้องการที่แท้จริงของตนเอง ไม่ใช่ความต้องการที่มาจากความอยาก และไม่ได้อยู่บนฐานข้อมูลความรู้ แต่มาจากความรู้สึก อันไปสู่การเรียนรู้แบบแทนที่จะเรียนรู้วิธีคิดและวิธีการจัดการแบบแยกส่วนมาคิดแบบเชื่อมโยง บูรณาการ และจัดการแบบผนึกพลัง (Synergy) ไม่เอาแต่หาเงินรายได้มาซื้ออยู่ซื้อกิน จัดระเบียบชีวิตใหม่ ตัดสินใจได้เองว่าจะกิน จะอยู่ จะทำอะไร อย่างไร ร่วมกันสร้างระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่พึ่งตนเอง แทนที่จะวิ่งหาแต่งบประมาณเงินทุนมาทำโครงการ พอเงินหมดโครงการก็จบ หาเงินใหม่เพื่อทำ

โครงการใหม่ เงินสร้างได้แต่โครงการ ซึ่งไม่ยั่งยืน ชุมชนเรียนรู้ ใช้ความรู้ใช้ปัญญา เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน

ระบบคือปัจจัยสำคัญเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้เศรษฐกิจพอเพียง เพราะระบบเป็นปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่าง โครงการ กิจกรรมต่าง ๆ นับสิบหรือหลายสิบ เชื่อมโยงกันเป็นคลัสเตอร์ (cluster) และก่อให้เกิดพลัง (synergy) ที่ให้ผลมากกว่าบวก อาจเป็นทวีคูณ

โครงการและกิจกรรมต่างๆ ในระบบเศรษฐกิจชุมชนมาจากข้อมูลและแผนแม่บทชุมชนที่ชุมชนร่วมกันพัฒนาขึ้นมาจากการสำรวจวิจัย หรือเรียกกันว่า การทำประชาพิชญ (People Research and Development-PR&D) ชุมชนที่เรียนรู้และมีแผนแม่บทชุมชนที่ดีจะมีระบบเศรษฐกิจ ท้องถิ่นเป็นฐานที่มั่นคง บางแห่งมีโอท็อปก็ไม่เลว แม้อาจขายไม่ได้หรือขาดทุนก็ไม่กระทบมากมาย เพราะชีวิตชุมชนไม่ได้ผูกไว้กับระบบซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน สิ่งที่ทำเป็นต้องร่วมมือกันอย่างเร่งด่วนคือปรับกระบวนทัศน์ (paradigm) ปรับวิธีคิด วิธีปฏิบัติ วิธีให้คุณค่า ปรับฐานการมองโลกความเป็นจริงตามกระบวนทัศน์พัฒนาแบบเดิม มาเป็นกระบวนทัศน์แบบเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. พอประมาณ หมายถึง พัฒนาระบบเศรษฐกิจคุณธรรม (moral economy)

1.1 ร่วมมือมากกว่าแข่งขัน แบ่งปันมากกว่ารวยคนเดียว

1.2 รอดก่อนรวย เอาตัวให้รอดก่อนคิดจะรวย และรอดแบบยั่งยืน ทำเป็นขั้นเป็นตอน จากเล็กไปหาใหญ่ ไม่ลงทุนทำอะไรเพื่อหวังจะรวยอย่างเดียวแบบไม่รู้จักประมาณตน

1.3 เลิกใช้เงินนำหน้า ปัญญาตามหลัง แต่ใช้ปัญญาและคุณธรรม นำหน้า ไม่ตั้งหน้าตั้งตาหาแต่จีดีพี และทำทุกอย่างเพื่อให้ตลาดหลักทรัพย์โต เงินหมุนเวียนมาก ๆ มาพัฒนาประเทศ

1.4 สมดุลรอบด้าน ไม่ใช่เอาแต่เศรษฐกิจ กระตุ้นให้บริโภครายอย่างเต็มที่ เพื่อการขายตัวทางเศรษฐกิจ แต่รวมถึงสังคม วัฒนธรรม การศึกษา สุขภาพ สิ่งแวดล้อม ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง

2. มีเหตุผล เลิกคิดเอาเอง แต่มาจากการศึกษาวิจัยอย่างถ่องแท้ ทั้งระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ไม่นั่งเทียน ไม่เลียนแบบ ตัดสินใจด้วยฐานข้อมูล ความรู้และปัญญา เกิดจากฐานยุทธศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับท้องถิ่น ให้เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาระดับชาติ

3. มีภูมิคุ้มกันที่ดี เลิกการพัฒนาแบบทำโครงการ มาสร้างระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น ให้มีโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ เชื่อมโยงสานต่อเป็นคลัสเตอร์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การวางแผน และการดำเนินการของชุมชนท้องถิ่น เพื่อตอบสนองปัญหาและความต้องการที่แท้จริง ของพวกเขา

สรุปแล้วเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (self sufficiency) อยู่ได้ไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความ

พอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็ว แต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป

5. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ขณะที่โลกกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กระแสการพัฒนาก็เกิดขึ้นตามมาอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งการพัฒนากลายมาเป็นตัวชี้วัดความเจริญทางด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้น จะเห็นได้จากการที่ทั่วโลกพร้อมใจกันแบ่งประเภทของประเทศออกเป็น 3 ประเภท คือ ประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศกำลังพัฒนา และประเทศที่ด้อยการพัฒนา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาความหมายของการพัฒนา ดังนี้

การพัฒนา ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 (แนวคิดการพัฒนา. 2007. ออนไลน์) คือ การพัฒนาจะต้องมีลักษณะของการได้ประโยชน์ร่วมกัน สร้างความรู้รักสามัคคี และการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจซึ่งเป็นประโยชน์กับประชาชนมุ่งไปสู่วิถีพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainability) การพัฒนานั้นต้องทำให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์ร่วมกัน จึงจะถือได้ว่าเป็นความสำเร็จ และก่อให้เกิดความร่วมมือ

การพัฒนา ตามความหมายจากรูปศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรม (พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ. 2530, หน้า 192) หมายถึง ทำให้เจริญ คือ ทำให้เติบโต งอกงามและมากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงทีละเล็กทีละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่างๆ ไปสู่ระดับที่ยั่งยืน

การพัฒนา ความหมายโดยทั่วไป (ทศพล กฤตยพิสิฐ. 2007. ออนไลน์) คือ การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ หรือการทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่ดีกว่าอย่างเป็นระบบ

การพัฒนา ความหมายทางการวางแผน (พันดา เลิศจินดา. 2550. ออนไลน์) คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ในลักษณะของแผนงาน หรือโครงการ แล้วบริหารจัดการให้เป็นไปตามแผน และโครงการ จนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ตั้งไว้

การพัฒนา ความหมายทางการพัฒนาชุมชน (ทศพล กฤตยพิสิฐ. 2550. ออนไลน์) คือ การที่คนในชุมชนและสังคมโดยส่วนรวมร่วมกันดำเนินกิจกรรม เพื่อปรับปรุงความรู้ความสามารถของตนเอง และร่วมกันเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของตนเอง ชุมชน และสังคมให้ดีขึ้น

กล่าวโดยสรุป การพัฒนา คือ กระบวนการที่ต่อเนื่อง (continuing process) ดังนั้นการพัฒนาจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับลำดับ/ขั้นตอน (stages) และความเชื่อมโยง (relation or linkage) แนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาจึงปรากฏชัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มการพัฒนาว่าดำเนินการไปตามลำดับหรือขั้นตอนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งโดยต้องสร้างความพร้อมด้านต่าง ๆ อย่าง

เหมาะสม และกลุ่มการพัฒนาที่เกิดขึ้นได้โดยการกระตุ้นหรือชักนำ โดยปัจจัยในการพัฒนา เช่น การสะสมทุน การค้าต่างประเทศ เป็นต้น โดยมีความเชื่อว่าความพร้อมนั้นสร้างได้ เพื่อให้สอดคล้องกับการสะสมทุนหรือการค้าระหว่างประเทศ บนความเชื่อดังกล่าวมักจะเกิดการพัฒนาแบบ “ก้าวกระโดด” เพราะประชาชนไม่สามารถสร้างความพร้อมตามแบบอย่างของนักพัฒนาและนักพัฒนาที่ไม่สามารถปรับตนเองให้มีความพร้อมที่จะสอดคล้องกับความพร้อมของประชาชนทำให้เกิดช่องว่างและปัญหาได้

สำหรับการพัฒนาชุมชน (community development) เป็นกระบวนการซึ่งดำเนินไปโดยการประสานความพยายามของประชาชนและเจ้าหน้าที่เข้าด้วยกัน เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนให้ดีขึ้น เพื่อผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชาติ และสามารถช่วยให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าต่อไป องค์ประกอบที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชน คือ การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนเองเพื่อที่จะปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยเขาจะต้องพึ่งตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และควรจะต้องเป็นความริเริ่มของเขาเองด้วย และการจัดให้มีบริการทางเทคนิคและบริการอื่น ๆ ในทางที่เร่งเร้าให้เกิดความริเริ่ม การช่วยตนเอง และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์มากที่สุด การพัฒนาที่ยึดเอาหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเป็นหลักการใช้ในงานพัฒนาชุมชนมานานแต่แนวคิดหลักการนี้ได้ถูกกระแสแห่งความคิดการพัฒนาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกระแสความคิดที่มุ่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักเข้ามาดบังจนละเลยการพัฒนาที่ยึดเอามนุษย์เป็นจุดกลางไป

การพัฒนาในแนวทางใหม่ที่ถูกต้อนั้นจะต้องถือประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยประชาชนต้องได้รับความรู้ มีความสำนึกในความเจริญก้าวหน้าที่จะเกิดขึ้น ประชาชนต้องมีอำนาจในการตัดสินใจที่จะเลือกการพัฒนาที่สนับสนุนและเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตของตนเอง และการพัฒนาจะต้องเป็นการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคมและวัฒนธรรม โดยให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพที่ตนมีอยู่ในการร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาท้องถิ่นให้ไปสู่เป้าหมายที่ประชาชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นร่วมกันวางไว้ การพัฒนาอย่างนี้เรียกว่า “การพัฒนาที่ครบวงจร” ซึ่งจะนำท้องถิ่น ไปสู่ความยั่งยืนและมั่นคงต่อไป

สมัชชาโลก (2526) กำหนดแนวคิด การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นภาษาอังกฤษเรียกว่า Sustainable Development คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตเกิดปัญหาในการตอบสนองความต้องการของตนเอง

ในขณะที่นักวิชาการและผู้รู้ของไทยหลายคนได้เสนอแนวคิดว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาตนเองให้อยู่รอดด้วยการสร้างระบบต่าง ๆ ในชุมชน โดยมีระบบการจัดการชีวิต การจัดการทรัพยากรและทุนต่างๆของตนเองและชุมชน ให้มีปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมโยง เกี่ยวเนื่อง และ

เกี่ยวเนื่องกัน เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง ชุมชนให้ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องยาวนาน และแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติทางสังคมว่ามี 4 ประการ ดังนี้ ประการแรก คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมพื้นบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น ประการที่สองคือ ความยั่งยืนทางสถาบัน ประการที่สามคือ การมีส่วนร่วมควรมาจากข้างล่างจากชุมชน และประการที่สี่คือ ความยุติธรรมทางสังคม ความมั่นคงของการดำรงชีวิตต้องครอบคลุมกลุ่มคนในปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปในอนาคต (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538, หน้า 12; พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2549, หน้า 72; เสรี พงศ์พิศ, 2549, หน้า 2)

ส่วนกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2549) ได้กำหนดการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า ควร มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เป็นโครงการขนาดเล็กที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. มีความสอดคล้องกับระบบนิเวศน์ท้องถิ่น
3. ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา กล่าวคือ โครงการที่เหมาะสมจะต้องเป็น โครงการขนาดเล็กที่มีความยืดหยุ่นสูงสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของชุมชน โครงการพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นต้องมีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ (integrate) ทำให้เกิดเป็นองค์รวม (holistic) คือ ลักษณะที่เป็นบูรณาการหรือมีความเป็นดุลยภาพ เช่น การเอาภารกิจในการคุ้มครองแหล่งทรัพยากรธรรมชาติมาบูรณาการเข้ากับภารกิจในการแก้ปัญหาความยากจน ถ้าสองอย่างนี้บูรณาการกันได้เป็นลักษณะของการพัฒนาที่ยั่งยืน หมายความว่า ภารกิจหนึ่งได้แก่ การพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและภารกิจอีกอย่างหนึ่งคือ การกำจัดความยากจน ทำให้การพัฒนาโดยให้ทั้งสองอย่างนี้ไปได้ด้วยกันทั้งคู่ เรียกว่า บูรณาการเกิดเป็นองค์รวม การพัฒนาที่ยั่งยืน ในขณะที่แนวคิดของผู้รู้ได้แบ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ (พระธรรมปิฎก, 2549, หน้า 67)

1. การพัฒนาคน โดยพัฒนาตัวคนที่เป็นปัจจัยการกระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ด้วยการพัฒนาตัวคนเต็มทั้งระบบ คือ ครบทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา
2. การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคนที่พัฒนาเต็มระบบนั้นเป็นตัวกลางหรือเป็นแกนกลางด้วยการเป็นปัจจัย ตัวกระทำที่ไปประสาน ปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ ให้เป็นระบบแห่งการดำรงอยู่ด้วยดีอย่างต่อเนื่องเรื่อยไป

ในขณะที่รายงานของ UNDP ในปี พ.ศ.2539 แสดงให้เห็นว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจไม่ได้เป็นหลักประกันการพัฒนาที่ยั่งยืนและไม่ได้ขจัดปัญหาความยากจนให้หมดไป เช่น บางประเทศมีรายได้ประชาชาติต่อหัวสูงกลับอยู่ในระดับต่ำของการพัฒนามนุษย์ มีปัญหาความเหลื่อมล้ำต่ำสูง

ระหว่างคนรวยกับคนจน ช่องว่างที่ถ่างออกไปเรื่อยๆ ดังนั้นการพัฒนาแบบยั่งยืนต้องมีลักษณะ 5 ประการ ดังนี้ (เสรี พงศ์พิศ, 2547, หน้า 93)

1. การสร้างความเข้มแข็ง (empowerment) คือเพิ่มขีดความสามารถในการเลือกและทางเลือกให้ผู้คนได้เป็นอิสระจากความหวาด จากสิ่งที่พวกเขาขาดแคลนและให้พวกเขามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบต่อชีวิตของพวกเขา

2. ความร่วมมือ (co-operation) ผู้คนสัมพันธ์กัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3. ความเท่าเทียม (equity) คนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา การดูแลสุขภาพ การจัดการชีวิต ทรัพยากรและชุมชนของตนเอง

4. ความยั่งยืน (sustainability) การพัฒนาวันนี้ไม่ทำลายทรัพยากรและโอกาสของคนรุ่นต่อไป แต่สร้างหลักประกันให้คนในอนาคตเป็นอิสระจากความยากจนและได้ใช้ความสามารถขั้นพื้นฐานของตนเอง

5. ความมั่นคงปลอดภัย (security) ในชีวิต ทรัพย์สิน การคุกคามจากโรคและภัยอันตราย สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน จะเกิดขึ้นเมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 คือ มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ดำเนินไปด้วยดี โดยทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูล

6. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ

นิพนธ์ ไชยมงคล (2526) ได้กล่าวถึง ความเป็นมาและการปลูกมะเขือเทศว่า เป็นผลไม้โบราณมาก มีมาแต่สมัยก่อนยุคประวัติศาสตร์แล้ว ตอนนั้นเป็นเพียงพืชที่ขึ้นท่ามกลางไร่ถั่ว และมันสำปะหลัง แถบเทือกเขาแอนดีสในอเมริกากลาง ต่อมามีการพัฒนาพันธุ์ตามธรรมชาติและโดยฝีมือมนุษย์และเพาะปลูกกินเป็นอาหารกันแพร่หลายทั่วไป

ปี ค.ศ. 1519 เมื่อกองทัพสเปนนำโดย เฮอร์นัน คอร์เตส (Hernan Cortes) บุกยึดอาณาจักรเม็กซิโกของชาวพื้นเมืองแอซเทค (Aztecs) เป็นอาณานิคมของตน และประกาศเป็นประเทศสเปนใหม่ (New Spain) ขึ้น ทหารสเปนผู้รุกรานก็ได้พบชาวแอซเทคปลูกมะเขือเทศพันธุ์ต่าง ๆ ไว้กินกันแพร่หลายอยู่แล้ว มะเขือเทศเขียวนำมาเป็นผักปรุงกินกับอาหาร ส่วนผลสุกก็นำมาผสมกับพริก ทำซอสรสโอชาไว้กินกับถั่วจากนี้มะเขือเทศจึงถูกนำข้ามน้ำข้ามทะเลสู่ยุโรปในสมัยต้นศตวรรษที่ 16 เริ่มที่สเปนก่อนแล้วจึงขยายไปประเทศอื่น

วิทิต วัฒนาวิบูลย์ (2544) กล่าวถึง ความเป็นมาของมะเขือเทศว่า เดิมชาวแอซเทคเรียกมะเขือเทศ ว่า tomat คนสเปนเรียกตามภาษาพื้นเมืองว่า tomate แต่ในสมัยแรก ๆ ที่รู้จักมะเขือเทศชาวยุโรปส่วนอื่น ๆ กลับเรียกมะเขือเทศว่า “แอปเปิลแห่งความรัก” (love apple) หรือ “แอปเปิลทอง” (gold apple) เล่ากันว่าเรื่องของเรื่องมาจากชาวฝรั่งเศสพึ่งสำเนียงภาษาอิตาเลียน เรียกมะเขือเทศ “Pomi dei Mors” เขียนเป็น pomme d’amour ซึ่งแปลว่า “แอปเปิลแห่งความรัก” อันที่

จริง pomi dei Mors แปลว่า apple of the Moors หรือ แอปเปิลของพวกมัวร์ (คำว่ามัวร์ในยุโรป สมัยศตวรรษที่ 16 หมายถึงสเปนหรือเกี่ยวข้องกับที่สเปนนำมา) แม้จะเรียกเพี้ยนไป แต่ชื่อ love apple ก็แพร่หลายมานาน แม้แต่ภาษาเยอรมันทุกวันนี้ก็ยังเรียกมะเขือเทศว่า “แอปเปิลรัก” อยู่ คือ Liebesapfel ด้วยชื่อเป็นเรื่องรักเรื่องใคร่อย่างนี้เอง สมัยก่อนฝรั่งจึงเชื่อว่ามะเขือเทศเป็นผลไม้กามผลไม้กระตุ้นกำหนัด สมัยหนึ่งหนุ่มสาวชาวอังกฤษเคยนิยมมอบมะเขือเทศสีแดงแก่คนรักเพื่อแสดงความเสน่หาปฏิบัติอย่างยั้งในทำนองเดียวกัน สาวเจ้าผู้เปล่านั้นก็เลยตายไ้ชายคู่รัก เคยเอาเมล็ดมะเขือเทศตากแห้งห่อไว้ในผ้าพันคอติดกายเป็นยาเสน่ห์ดึงดูดความสนใจของบุรุษเพศ

ส่วนชื่อภาษาอังกฤษ tomato ซึ่งมีรากมาจากภาษาสเปนและภาษาเอซเทคมาก่อนนั้น ก็เรียกเพี้ยนต่าง ๆ กันไป tomata ก็เรียก tomatum ก็เรียก tomato ก็เรียก หลังปี ค.ศ.1900 จึงลงเอยเอา tomato เป็นมาตรฐาน กระนั้นอังกฤษก็ยังออกเสียงเป็น โท-เม-โท ไม่เหมือนสำเนียงอเมริกัน โท-เม-โท เมื่อนำมาปลูกในยุโรปสมัยต้นศตวรรษที่ 16 มะเขือเทศเป็นที่สนใจเฉพาะในทางพฤกษศาสตร์ และสรรพคุณทางยา ชาวยุโรปตอนนั้น นอกจากไม่นิยมกินมะเขือเทศแล้ว ยังแถมรังเกียจรสชาติของมะเขือเทศอย่างมาก ในด้านยา กล่าวกันว่ามะเขือเทศมีสรรพคุณเป็นยาเย็น ช่วยบรรเทาอาการปวดข้อ หมอชาวเยอรมันบอกว่าช่วยป้องกันโรคหิด แม้นักพฤกษศาสตร์จะสนใจมะเขือเทศในฐานะเป็นยา แต่ในศตวรรษที่ 17 ชาวยุโรปทั่วไปกลับเชื่อว่ามะเขือเทศเป็นต้นไม่มีพิษ เพราะอยู่ในตระกูลพันธุ์ไม่มีพิษ (nightshade หรือ solanaceae family ไม่หลายพันธุ์ในตระกูลนี้มีพิษ แต่หลายพันธุ์ก็กินได้ เช่น มันเทศ มะเขือ (eggplant) เป็นต้น) ทั้งนี้โดยสังเกตจากลักษณะใบ ดอก และผล เป็นสำคัญ กล่าวกันว่าแม้ผลมะเขือเทศจะกินได้ แต่ส่วนอื่น ๆ ของต้นอาจมีสารอัลคาลอยด์ (alkaloids) ที่เป็นพิษได้ เชื่อกันว่าใครกินมะเขือเทศเข้าไปจะทำให้เป็นโรคเกาต์นอกจากทำให้เจ็บป่วยเป็นโรคแล้ว มะเขือเทศยังไม่มีคุณค่าโภชนาการใด ๆ ทั้งสิ้น ออกดีต่อมะเขือเทศมีเรือมาในยุโรป และระบาดเข้าไปในสหรัฐอเมริกาด้วย ปี ค.ศ.1820 ชาวอเมริกาก็ยังไม่กล้ากินมะเขือเทศเพราะกลัวเป็นพิษ กระทั่งนายโรเบิร์ตจอห์นสัน นายกสมาคมพิชสวนของเมืองซาเล็ม รัฐนิวเจอร์ซีย์ ต้องลงทุนกินมะเขือเทศด้วยตัวเองเป็นการพิสูจน์ ท่วมกลางสายตาฝูงชนที่กำลังลุ่น ว่าเขาจะต้องตายด้วยพิษมะเขือเทศหรือไม่ ฝรั่งรังเกียจรสชาติไม่กินมะเขือเทศอยู่นานเกือบ 300 ปี พวกเขาเห็นว่า “มะเขือเทศมีรสเปรี้ยวน่าเกลียด” (nasty horrid sour thing) แม้ในภายหลังความเชื่อเกี่ยวกับมะเขือเทศมีพิษจะหมดไป แต่ข้อรังเกียจเกี่ยวกับรสชาติก็ยังคงค้างคาในความรู้อีกต่อไป

ปีค.ศ.1861 ตำราอาหารเล่มหนึ่งในอเมริกาเขียนว่า “มะเขือเทศเป็นผักที่อร่อยและมีประโยชน์ แต่ควรต้มนานไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง หากไม่ซूपจะยังคงมีรสเปรี้ยวน่าเกลียด” เห็นได้ว่าเรื่องรสปากเป็นการเรียนรู้ เป็นเรื่องวัฒนธรรมโดยแท้ ใครบ้างจะนึกว่าหลังจากรังเกียจรสชาติมะเขือเทศมากว่า 300 ปี คราวฝรั่งจะรักใคร่นิยมมะเขือเทศชนิดขาดไม่ได้เช่นปัจจุบัน

สเปนเป็นชาติแรกในยุโรป ที่เริ่มใช้มะเขือเทศก่อน ก็เป็นเพราะสเปนเป็นชาติแรกที่นำมะเขือเทศจากเม็กซิโกแดนอาณานิคมของตน เข้ามาเพาะปลูกก่อน ในอิตาลีตอนใต้ คราวเนเป็ลเจ้าคาร์รับบิซซาตั้งเดิม เริ่มใช้มะเขือเทศอย่างกว้างขวางมานานไม่แพ้กัน เหตุสำคัญเพราะเนเป็ลเคยอยู่ใต้อิทธิพลของสเปนมาก่อน จากนั้นมะเขือเทศจึงแพร่เข้าไปในครัวอิตาลีตอนเหนือใช้ปรุงรสเปรี้ยวในซूप และอาหารบางชนิด แต่ก็ยังไม่แพร่หลายนัก อีกหลายสิบปีให้หลัง การใช้น้ำซอสมะเขือเทศกับพาสต้าจึงตามมา จากนั้นความนิยมของมะเขือเทศก็ขยายไปสู่ฝรั่งเศสตอนใต้ และเกาะคอร์ซิกา ส่วนชาวอังกฤษนั้น เพิ่งหันมากินมะเขือเทศและผลิตภัณฑ์มะเขือเทศในปลายศตวรรษที่ 19 นี้เอง ในอเมริกาความนิยมมะเขือเทศก็พัฒนาขึ้นในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน

มะเขือเทศเข้ามาในเอเชียแต่เมื่อไร บอกไม่ได้แน่ชัด หลักฐานในอินเดียชี้ว่าอังกฤษนำมะเขือเทศเข้ามาในอินเดียราวปลายศตวรรษที่ 18 แต่ตอนนั้นไม่เป็นที่นิยมกันเลย แม้เมื่อประมาณร้อยปีที่ผ่านมา ฝรั่งเศสก็ยังบันทึกว่ามะเขือเทศที่ปลูกในอินเดียมีไว้ให้ชาวตะวันตกกินเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ชาวอินเดียบางส่วนโดยเฉพาะคน เบงกอล และคนพม่าที่อยู่ในแดนติดต่อกัน ได้เริ่มใช้มะเขือเทศเพื่อปรุงรสเปรี้ยวในแกง และอาหารบางชนิด ในกรณีประเทศจีนก็เป็นทำนองเดียวกัน มะเขือเทศเข้ามาในจีนนานมาแล้ว แต่เพิ่งเริ่มมีบทบาทบ้างในครัวจีนตอนใต้ราว 100 ปีที่ผ่านมา คนฟิลิปปินส์ ใช้มะเขือเทศเป็นตัวปรุงรสเปรี้ยวให้อาหารอยู่ไม่น้อยซึ่งคงเนื่องจากอิทธิพลสเปนที่ปกครองประเทศฟิลิปปินส์มานานเป็นร้อย ๆ ปี แต่กระนั้นมะขามก็ยังเป็นตัวปรุงรสเปรี้ยวที่สำคัญที่สุด มิใช่มะเขือเทศ

สำหรับในประเทศไทย มะเขือเทศคงเข้ามาพร้อมกับฝรั่งต่างชาติสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ห้วงเวลาเดียวกันกับที่ฝรั่งนำพริกเข้ามา แต่เทียบกับพริกแล้ว มะเขือเทศมีบทบาทน้อยมากในครัวไทย อาหารไทยที่ใช้มะเขือเทศเป็นเครื่องประกอบหรือเครื่องปรุงหลักมีเพียงไม่กี่ชนิด และจำกัดเฉพาะในครัวภาคเหนือและภาคอีสาน มะเขือเทศที่ใช้ในอาหารท้องถิ่นเหล่านี้ก็เป็นพันธุ์เก่าทางเหนือเรียกว่า มะเขือส้ม ส่วนภาคอีสานเรียก มะเขือเครือ หรือมะเขือน้อย

บันทึกของหมอบรัดเลย์ พ.ศ.2416 กล่าวว่ามะเขือเทศเป็นชื่อมะเขือเขาเอาพันธุ์มาแต่เมืองเทศปลูกไว้ในเมืองไทย จึงเรียกมะเขือเทศ แม้จะมีมะเขือเทศปลูกในเมืองไทยมาแล้วถึง 125 ปี แต่หลักฐานก็มิได้แสดงว่าในเวลานี้มีการปลูกและใช้มะเขือเทศอย่างแพร่หลายแล้วในเมืองไทย

มะเขือเทศมีบทบาทในวิถีการกินของคนไทยเมื่อไม่นานมานี้เอง อย่างมากไม่เกิน 100 ปี ในทำนองเดียวกันกับในกรณีของจีนและอินเดียตามที่กล่าวมา (มะเขือเทศมารับอาหารเพื่อสุขภาพ, 2541)

มะเขือเทศที่ซื้อกินทุกวันนี้เป็นพันธุ์ที่ถูกพัฒนาใหม่ถูกผสมใหม่มะเขือเทศมีพันธุ์ใหม่ๆ หลากหลายมาก จนยากที่จะพิสูจน์สาวถึงพันธุ์โบราณกาลดั้งเดิมได้ เมื่อสเปนไปพบมะเขือเทศในเม็กซิโกตอนต้น ศตวรรษที่ 16 ชาวเอชเท็กก็ได้คัดและพัฒนาพันธุ์มะเขือเทศไปมากแล้ว เมื่อสเปนนำเมล็ดมาปลูกในยุโรปนั้น การพัฒนาพันธุ์มะเขือเทศไปมากแล้ว มะเขือเทศยังเป็นผลเล็กขนาดเท่าเชอร์รี่ มีทั้งสีแดงและสีเหลือง หลังจากนั้น การพัฒนาพันธุ์มะเขือเทศก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ได้ผลใหญ่ขึ้น และทรงกลมยิ่งขึ้นที่ฝรั่งนิยมเรื่องขนาด ขนาดยิ่งโต ยิ่งใหญ่ก็ยิ่งดีทำให้เกิดมะเขือเทศพันธุ์ผสมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ในปี ค.ศ. 1986

ทวิทอง หงส์วิวัฒน์ (2545) ได้กล่าวถึง กรพัฒนาการปลูกมะเขือเทศว่า กินเนสบุ๊ก บันทึกว่ามะเขือเทศใหญ่ที่สุดในโลก มีขนาดผลเท่าฟักทองและหนักกว่า 3 กิโลกรัม ทำให้มีการพัฒนาพันธุ์ใหม่ที่เปลือกหนากว่าพันธุ์เดิม แต่ทั้งหมดทำสูญเสียรสชาติดั้งเดิมไปอย่างน่าเสียดาย โดยธรรมชาติแล้วมะเขือเทศมีรสเปรี้ยวและหวานอ่อน ๆ เฉพาะตัว การพัฒนามะเขือเทศ ทำให้มีรสชาติจืดจืดมะเขือเทศ เป็นผลไม้ที่มีต้นไม้มี่มีต้นกำเนิดมาจากต่างประเทศ คือมาจากประเทศ แลบอเมริกาได้ จากนั้นจึงแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย ปัจจุบันมีปลูกกันทั่วไป เป็นผลไม้ที่ทุกคนรู้จักกันดี สามารถรับประทานได้เลยโดยตรง เป็นผลไม้หรือนำไปปรุงเป็นอาหาร ทำเป็นสลัด คั้นเป็นน้ำมะเขือเทศ และทำซอสมะเขือเทศ เป็นต้น

มะเขือเทศเป็นพืชผักเศรษฐกิจที่สำคัญพืชหนึ่งที่นิยมปลูกและบริโภคกันอย่างแพร่หลายทั่วโลก มาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งประเทศในเขตร้อนจัดให้มะเขือเทศเป็นพืชผัก แต่ประเทศแถบทวีปยุโรป สหรัฐอเมริกา และประเทศในเขตนานาจัดให้มะเขือเทศเป็นผลไม้

มะเขือเทศนอกจากจะบริโภคสด ๆ แล้วยังสามารถส่งโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อแปรรูปได้หลายอย่าง เช่น เอาไปทำน้ำมะเขือเทศ (tomato juice) ซอสมะเขือเทศ (tomato ketchup) ความต้องการของผู้บริโภค และ โรงงานอุตสาหกรรมอาหารกระป๋องมีอยู่ตลอดปี และนับวันก็จะมีแต่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่เกษตรกรไม่สามารถที่จะผลิตมะเขือเทศสดป้อนโรงงานได้ได้อย่างสม่ำเสมอตลอดทั้งปี ก็เพราะว่ามะเขือเทศที่ปลูกในบ้านเรานั้นจะเจริญเติบโตให้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพดีเหมาะสำหรับส่งโรงงาน ก็เฉพาะช่วงฤดูหนาวเท่านั้น เพราะความหนาวเย็นจะช่วยให้มะเขือเทศติดผลดี ประกอบกับโรคและแมลงศัตรูพืชที่รบกวนมะเขือเทศก็มีน้อยกว่าฤดูร้อนและฤดูฝน ด้วยเหตุผลดังกล่าวในช่วงฤดูร้อนและฤดูฝนจึงเกิดการขาดแคลนมะเขือเทศสำหรับส่งโรงงานอุตสาหกรรม จึงทำให้มะเขือเทศในช่วงนี้ราคาสูงกว่ามะเขือเทศที่ปลูกในฤดูหนาว ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในประเทศเขตร้อน ที่เห็นความสำคัญในด้านเศรษฐกิจของการผลิต

มะเขือเทศ ซึ่งได้ส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัย พัฒนาการผลิตมะเขือเทศอย่างละเอียดและต่อเนื่อง เพื่อให้เกษตรกรเกิดความมั่นใจในความสำเร็จของการผลิตและเพิ่มพื้นที่ปลูกอันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาชนบท กระตุ้นการจ้างงานในเมืองใหญ่ ขยายการส่งออก เพิ่มรายได้ให้เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศและเหมาะสมสำหรับใช้เป็นพืชผักสวนครัว ผลผลิตของพืชทางการเกษตรมีน้อยชนิดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากมายเหมือนอย่างมะเขือเทศ มะเขือเทศใช้ในการบริโภคสด ประุงอาหารและเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมเกษตร

มะเขือเทศใช้ในการบริโภคผลสด (fresh market tomato) แบ่งออกเป็นสองชนิดคือ มะเขือเทศที่บริโภคเป็นผลไม้ (fruit tomato) กับมะเขือเทศที่ใช้ปรุงอาหาร (cooking tomato) ซึ่งมะเขือเทศทั้งสองชนิดนี้ มีคุณสมบัติที่แตกต่างกันตามคุณภาพคือ มะเขือเทศที่บริโภคเป็นผลไม้จะใช้บริโภคสดเหมือนผลไม้และผักดิบ การบริโภคเป็นผลไม้จะบริโภคทั้งผลเช่นเดียวกับแอปเปิ้ลหรือเงาะเป็นชั้น ๆ ใช้เป็นอาหารว่าง เมื่อบริโภค เป็นผักดิบจะเนื้อในให้บางสำหรับทำแซนวิช และ เป็นชั้นสำหรับทำสลัด ลักษณะของผลจะมีขนาดกลางถึงใหญ่ รสชาติอร่อย สีแดงสดใส ในทางตรงกันข้ามมะเขือเทศที่ใช้ปรุงอาหารจะบริโภคโดยการบีบ เคี้ยวเป็นแกง อบไอน้ำ หรือทำเป็นซอสเพื่อปรุงอาหารต่าง ๆ ลักษณะของขนาด รูปร่างและสีของผลไม้จำกัดแน่นอน และมีรสเปรี้ยว

มะเขือเทศใช้เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมเกษตร ในประเทศพัฒนาความต้องการมะเขือเทศเพื่อการอุตสาหกรรม (processing tomato) มีสูงอย่างมาก ทั้งนี้เพราะมะเขือเทศสามารถนำมาทำการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น มะเขือเทศบรรจุกระป๋อง (canned tomato) น้ำมะเขือเทศ (tomato juice) ซอสมะเขือเทศ (tomato sauce หรือ catsup) มะเขือเทศเข้มข้น (tomato paste) มะเขือเทศผง (tomato powder) ทอฟฟี่มะเขือเทศ (tomato candy) มะเขือเทศดอง (tomato pickle) และอื่น ๆ มะเขือเทศที่ใช้สำหรับอุตสาหกรรมต้องมีคุณสมบัติพิเศษที่แตกต่างไปจากมะเขือเทศที่ใช้บริโภคผลสด คือ มีเนื้อ (solid content) สูง ไม่ต่ำกว่า 4.5 บริกซ์ (brix) ค่าความเป็นกรดเป็นด่าง (pH) ต่ำประมาณ 4.4 ผลแข็ง ปอกเปลือกง่าย สีผลแดงจัด สำหรับปริมาณการใช้มะเขือเทศเพื่ออุตสาหกรรมในประเทศไทย น้ำมะเขือเทศเข้มข้นจะมีปริมาณการใช้ทั้งในรูปการนำเข้าภายในประเทศ และการส่งออกสู่ต่างประเทศอยู่ในอันดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะโรงงานอุตสาหกรรมปลากระป๋องจำเป็นต้องใช้น้ำมะเขือเทศอยู่ 28 โรง และต้องใช้น้ำมะเขือเทศเข้มข้นจำนวนถึง 9,600 ตันต่อปี แต่น้ำมะเขือเทศเข้มข้นที่โรงงานภายในประเทศซึ่งมีทั้งสิ้น 18 โรง ตั้งอยู่ในภาคเหนือ 7 โรง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 6 โรง และภาคกลาง 5 โรง มีกำลังผลิตรวม ได้แก่ 4,064.36 ตันต่อปี ปริมาณน้ำมะเขือเทศเข้มข้นที่ขาดอยู่อีกประมาณ 5,000 ตัน จำเป็นต้องสั่งมาจากต่างประเทศ อาทิ ได้หวัน จีน อิสราเอล สหรัฐอเมริกา อิตาลี และมาเลเซีย (กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร, 2528)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อรุณี เวียงแสง (2538) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของเกษตรกรรวมทางเลือกในระบบการผลิตข้าวเขตเขตรน้ำฝนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบว่าเนื่องจากมีเกษตรกรจำนวนมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกข้าวจากระบบเกษตรกรรมตามแบบแผนสู่ระบบเกษตรกรรมทางเลือก พื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงปี 2531-2535 โดยเรียกระบบการเพาะปลูกนี้ว่า “นาธรรมชาติ” ซึ่งระบบนี้จะใช้วิธีการหว่านแทนการปักดำ และจะพยายามลดการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิต การศึกษานี้ต้องวิเคราะห์แง่มุมต่าง ๆ ของการปลูกข้าวแบบทางเลือก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของระบบ โดยการเปรียบเทียบระหว่างระบบเกษตรทางเลือกกับระบบเกษตรตามแบบแผน ผลจากการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนสู่ ระบบทางเลือก พบว่า ตามความคิดเห็นของเกษตรกรนั้น ปัจจัยที่ทำให้หันมาทำปลูกข้าวแบบทางเลือก คือ ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวประกอบอาชีพนอกฟาร์ม เมื่อระบบปลูกข้าวแบบทางเลือก ใช้วิธีหว่านแทนการปักดำจึงประหยัดแรงงาน ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่กำลังประสบอยู่ ปัจจัยต่อมา คือ การขาดเงินทุนที่จะลงทุนในการปลูกข้าวปัจจัยอื่น ๆ ที่สำคัญรองลงมาได้แก่ เพื่อลดความเสี่ยง เพื่อเพิ่มรายได้ เพราะมีผู้นำส่งเสริมระบบนี้ และเพราะสภาพพื้นที่มีปัญหา จากการศึกษาหาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือก ปลูกข้าวแบบทางเลือก โดยใช้แบบจำลอง ผลการวิเคราะห์ พบว่า มี 2 ปัจจัยเท่านั้นที่มีผลทางบวกต่อการตัดสินใจเลือกระบบ ของเกษตรกร คือ รายได้นอกภาคเกษตรกรรม และทรัพย์สินสุทธิ ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ที่ตั้งสมมติฐานไว้ว่าจะมีอิทธิพลต่อการเลือกระบบ ปลูกข้าวแบบทางเลือก ของเกษตรกร คือ พื้นที่นาข้าว และแรงงานในครอบครัว กลับไม่เป็นไปตามสมมติฐานในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะแห้งแล้ง และการระบาดของโรคข้าวในระบบ ปลูกข้าวแบบทางเลือก เล็กน้อย สำหรับการผลผลิตในพื้นที่ที่มีสภาพดีกว่า ผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่ของระบบการผลิตทั้งสองแบบ เกือบจะเท่ากัน เกษตรกรที่ปลูกข้าวแบบทางเลือกมีการใช้จ่ายเงินสดในการผลิตข้าวมากกว่าในระบบ ปลูกข้าวแบบทางเลือก ค่าใช้จ่าย ดังกล่าวคือ ปัจจัยการผลิตที่เป็นวัตถุ อุปกรณ์ ค่าจ้างแรงงานในการผลิต และค่าจ้างเครื่องจักร ดังนั้นผลตอบแทนสุทธิของระบบการปลูกข้าวแบบแผนใหม่จึงมากกว่าระบบการปลูกข้าวแบบทางเลือกในทั้งสองสภาพการผลิต คือ ทั้งในพื้นที่มีปัญหา และพื้นที่ที่ดีกว่า อย่างไรก็ตามเมื่อนำการใช้แรงงานในครอบครัวมาคำนวณมูลค่าในราคาตลาด พบว่า ระบบปลูกข้าวแบบทางเลือกมีผลตอบแทนสุทธิต่ำกว่าระบบอื่น แต่ในช่วงของการเก็บเกี่ยว ระบบปลูกข้าวแบบทางเลือกต้องใช้แรงงานมากกว่าระบบอื่น ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ในการผลิตข้าวของทั้งสอง

ระบบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระหว่างปี 2531-2535 นั้น นอกจากการหว่านแล้ว การใช้ปัจจัยการผลิตโดยภาพรวมของ ระบบปลูกข้าวแบบทางเลือก ยังไม่แตกต่างจากระบบอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดเจนเมื่อพิจารณาในระยะสั้น ระบบการปลูกข้าวแบบทางเลือก สามารถเป็นทางเลือกสำหรับครอบครัวที่เลือกทำงานนอกภาคเกษตรเป็นอันดับแรก

พุทธชาติ ปานแมน (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในระบบเกษตรทางเลือก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตในชุมชน จากเกษตรกรรมแผนใหม่สู่เกษตรกรรมทางเลือก ความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตแบบเกษตรกรรมทางเลือกกับความเชื่อ และระบบความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตแบบเกษตรทางเลือกกับความเชื่อ และระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมภายในชุมชน การศึกษาครั้งนี้ได้ทำการคัดเลือกหมู่บ้านในเขตอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ซึ่งมีปรากฏการณ์ทำเกษตรกรรมทางเลือกมานานประมาณ 3 ปี ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตในชุมชนทำการรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนา พูดคุย สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม แล้วทำการจัดระบบแยกแยะ ข้อมูล และวิเคราะห์เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลตามกรอบความคิด ผลการวิจัยสรุปดังนี้ ระบบการผลิตของชุมชนในอดีต เป็นการผลิตแบบดั้งเดิม มีการใช้แรงงานคน และแรงงานสัตว์ ใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองปลูกเพื่อบริโภค และขายส่วนที่เหลือเพื่อนำเงินไปซื้อสิ่งของที่จำเป็น ชุมชนยังมีการหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติและปลูกพืชผักไว้บริโภค เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ที่มีการใช้เครื่องจักรมาช่วยในการทำงาน ใช้พันธุ์ข้าวใหม่ ใช้ปุ๋ยเคมี และใช้สารปราบศัตรูพืช โดยเน้นการผลิตเพื่อขายเป็นหลัก ซึ่งมีปัญหามาก ชุมชนเลยหาทางออกโดยการทำเกษตรทางเลือกในรูปของการทำการเกษตรแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การเลี้ยงปลาในนาข้าว ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผักบนคันดิน ทำการผลิตหลายอย่างเพื่อบริโภคและขาย ในช่วงเกษตรกรรมดั้งเดิม ชุมชนมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีคุณค่าทางด้านจิตใจผ่านพิธีกรรมที่ถ่ายทอดความเชื่อ การพึ่งพาระหว่างคนกับธรรมชาติ ทำให้มีการผลิตที่ไม่ทำลายธรรมชาติ และสุขภาพชุมชนมีการสร้างระบบความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบเกษตรแผนใหม่ ความเชื่อของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนแปลง โดยให้ความสำคัญกับอำนาจเหนือธรรมชาติและจิตใจน้อยลง มีความเชื่อในหลักการ และเหตุผลทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น ทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์แบบปัจเจกชนมากขึ้น ในช่วงเกษตรกรรมทางเลือกได้มีการรื้อฟื้นคุณค่าของการมีมานะอดทน ความสันโดษ การรู้จักพอ และสร้างระบบความสัมพันธ์ใหม่ในกลุ่ม เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการผลิตโดยใช้ภูมิปัญญาในเรื่องความซื่อสัตย์ เสียสละของผู้นำ แต่ยังคงมีลักษณะ

ความเชื่อ และความสัมพันธ์ที่สะท้อนความเป็นปัจเจกอยู่ ไม่มีพิธีกรรมการกล่อมเกลாதางความเชื่อของกลุ่มให้เห็นเด่นชัด

ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่อง คุณภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวนาไทย : กรณีศึกษาบ้านหนองประคู้ ตำบลหนองชุมพล อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ผลการศึกษาพบว่า เศรษฐกิจระบบเมล็ดข้าวไม่สามารถตอบสนองความต้องการบริโภคของสมาชิกในครอบครัวได้ โดยมีการขาดดุลสภาพภายในองค์กรการผลิตทำให้เกิดความสิ้นคลอนต่อวิถีชีวิตของสังคมเศรษฐกิจชาวนาไทย แต่เนื่องจากความได้เปรียบของการตั้งจุดการผลิตที่มีอิทธิพลโดยตรงจึงสามารถจัดปัญหาการขาดแคลนนี้ได้ และทำให้ภาวะการสมดุลทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวนาไทย สามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพอยู่ได้ ถึงแม้ว่าข้อเท็จจริงทางเศรษฐกิจแล้ว ชาวนากำลังอยู่ท่ามกลางวิกฤตเศรษฐกิจก็ตาม

พินิจ ผลจันทร์ (2543) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาสภาพการดำเนินการลดพื้นที่การปลูกข้าวเพื่อทำไร่นาสวนผสมตามโครงการปรับปรุงโครงสร้าง และระบบการผลิตการเกษตร ผลจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ขาดเงินทุนในการทำกิจกรรมและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินงานด้วยตนเอง ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรออกเยี่ยมเยียนติดตามผลของโครงการ และได้มีข้อเสนอแนะ ดังนี้คือควรเลือกพื้นที่ที่มีความพร้อมด้านการผลิตขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ แหล่งน้ำ สภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของดิน ควรพาเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการควรมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ การวางแผนการผลิต มีความตั้งใจจริงในการดำเนินโครงการไม่ละทิ้งโครงการเมื่อเกิดปัญหา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยงานควรมีการประสานงานกันเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

เกียม มกราดิ และคณะ (2000, หน้า 17) ได้ศึกษาเรื่องการถอยการผลิตข้าวในประเทศเขมร พบว่า ตลาดข้าวหลังจากการเก็บเกี่ยวก็ได้้นำข้าวขายให้พ่อค้ากลางซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของเกษตรกรในการซื้อปุ๋ย กับยาฆ่าแมลง หลังจากนั้นพ่อค้ากลางก็ได้เอาข้าว และส่งไปยังโรงสี แล้วทำการสีให้เป็นข้าวสารเพื่อนำมาขายให้เกษตรกรขึ้น ซึ่งมีราคาแพง นอกจากนี้พบว่าราคาข้าวเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาเช่นในเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคมข้าวจะมีราคาถูก อยู่ประมาณ 180 เรียล ถึง 250 เรียล ต่อกิโลกรัม เดือนมิถุนายนถึงเดือนสิงหาคม ราคาข้าวจะขึ้นเล็กน้อยอยู่ประมาณ 250 เรียล ถึง 350 เรียล ต่อกิโลกรัม และในเดือนกันยายน ถึงพฤศจิกายน ราคาจะแพงขึ้นอยู่ประมาณ 300 เรียล ถึง 380 เรียล ต่อกิโลกรัม

หิรัญ พันทวีศักดิ์ (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการจัดพันธุ์ข้าวของเกษตรกร ผลจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่มีการจัดพันธุ์ข้าวมีการใช้ปัจจัยในการผลิตน้อยกว่าเกษตรกรที่ไม่มีการจัดการพันธุ์ข้าว ส่งผลให้ต้นทุนในการผลิตต่ำลง และผลตอบแทนของ

เกษตรกรที่มีการจัดการพันธุ์ข้าวในภาคกลาง และระดับประเทศสูงขึ้น ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการจัดการพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในระดับประเทศประกอบด้วย พื้นที่เพาะปลูก ร้อยละของการเข้าฝึกอบรมในโรงเรียนเกษตรกรต่อจำนวนการฝึกอบรมทั้งหมด วิธีการเพาะปลูกข้าว ราคาข้าวของเกษตรกรที่ขายในปีที่ผ่านมา และร้อยละของต้นทุนสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูข้าวต่อต้นทุนที่เป็นเงินสดทั้งหมดในปีที่ผ่านมา และราคาข้าวที่เกษตรกรขายได้ในปีที่ผ่านมา โดยปัจจัยทุกตัวมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับการตัดสินใจจัดการพันธุ์ข้าวของเกษตรกร เนื่องจากการจัดการพันธุ์ข้าวทำให้ต้นทุนในการผลิตต่ำลง และผลตอบแทนจากการเพาะปลูกสูงขึ้น ดังนั้นเกษตรกรจึงควรมีการจัดการพันธุ์ข้าวในการเพาะปลูก ทั้งนี้ภาครัฐควรขยายผลการส่งเสริม และถ่ายทอดเทคโนโลยีในการจัดการพันธุ์ข้าวให้แก่เกษตรกรเพิ่มขึ้น เพื่อให้เกษตรกรเห็นความสำคัญ และตัดสินใจจัดการพันธุ์ข้าวมากยิ่งขึ้น

สมฤทัย ดันเจริญ (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่อง อิทธิพลของการใส่ฟางข้าวร่วมกับปุ๋ยเคมีต่อการเปลี่ยนแปลงทางเคมีของดิน ผลผลิต และการดูดใช้ธาตุอาหารของข้าวที่ปลูกในดินเนื้อหุคดินปนลพบุรีในสภาพขังน้ำ ผลจากการศึกษา พบว่า การใส่ฟางข้าวในดินนาเนื้อดินปนหุคดินลพบุรีในสภาพขังน้ำจะมีผลทำให้ pH ของดิน ปริมาณแอมโมเนียมไนโตรเจนในดินลดลง ส่วนค่าการใช้ไฟฟ้าของดิน สภาพรีดักชัน ปริมาณโพแทสเซียมที่เป็นประโยชน์จะเพิ่มขึ้น เมื่อมีการใส่ฟางข้าวร่วมกับปุ๋ยเคมี พบว่า pH ของดินจะต่ำกว่าที่ใส่ปุ๋ยเคมีเพียงอย่างเดียว ค่าการนำไฟฟ้า สภาพรีดักชัน และปริมาณโพแทสเซียมที่เป็นประโยชน์ในดินที่ใส่ฟางข้าวร่วมกับปุ๋ยเคมีจะสูงกว่าที่ใส่ปุ๋ยเคมีแต่เพียงอย่างเดียว การทดลองในกระถาง พบว่า ข้าวพันธุ์สุพรรณบุรี 1 และข้าวเจ้าหอมสุพรรณบุรีที่ได้รับการใส่ฟางข้าวร่วมกับปุ๋ยเคมีจะมีการเจริญเติบโต การให้ผลผลิตเมล็ดและ การดูดใช้ธาตุอาหารสูงกว่าข้าวที่ได้รับการใส่ปุ๋ยเคมี แต่เพียงอย่างเดียวอย่างเด่นชัดอัตราการใส่ฟางข้าวร่วมกับปุ๋ยเคมีที่เหมาะสมในการเพิ่มผลผลิตของข้าวที่ปลูกในดินเนื้อปนอย่างมีประสิทธิภาพ คือ การใส่ฟางข้าวในอัตรา 3 กรัม ต่อดิน 1 กิโลกรัม ร่วมกับปุ๋ยเคมี โดยการใส่ฟางข้าวร่วมกับปุ๋ยเคมี แล้วทำการขังน้ำ 1 สัปดาห์จึงทำการปลูกข้าว

วัตสัน (John B.Watson, 1878-1958) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เป็นผู้ให้คำจำกัดความของ “จิตวิทยา” ที่สมัยใหม่และใช้มาจนปัจจุบันนี้ โดยกล่าวว่า จิตวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม ถ้าศึกษาคนจากพฤติกรรมหรือการกระทำก็จะทำให้เข้าใจจิตใจของคน ๆ นั้น เพราะคนเราย่อมทำโดยสอดคล้องกับจิตหรือความคิด พฤติกรรมเป็นการแสดงออกของจิต ซึ่งสามารถวัดและสังเกตได้ นับเป็นการบุกเบิกที่สำคัญที่ทำให้จิตวิทยามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ เลิกวิธีศึกษาพฤติกรรมแบบปรัชญาที่นั่งคิมนั่งเขียนเพื่อสร้างแนวคิด มาเป็นค้นหาคำตอบโดยมีการเก็บข้อมูลแล้วสรุปจากข้อมูลส่วนใหญ่ วัตสันได้ชื่อว่าเป็น “บิดาแห่งจิตวิทยาแผนใหม่” ด้วยผลงานนี้

วูดท์ (Wilhelm Wundt, 1872-1920) นักชีววิทยาและนักจิตวิทยาชาวอเมริกันอีกผู้หนึ่งที่ได้ให้ความสนใจเรื่องการสำรวจ ตนเองและโครงสร้างการทำงานของจิตเมื่อบุคคลได้รับประสบการณ์เป็น “บิดาแห่งจิตวิทยาการทดลอง” โดยตั้งห้องทดลองทางจิตวิทยาเป็นแห่งแรกในโลก ซึ่งช่วยให้ความรู้ด้านพฤติกรรมกระทำกันอย่างกว้างขวางและมีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ช่วยให้คำอธิบายพฤติกรรมมีเหตุมีผลและขยายตัวก้าวหน้าในวงการต่าง ๆ เพิ่มขึ้นมีนักจิตวิทยาอื่นๆอีกมากที่นอกเหนือจากที่กล่าวมา เช่น เฟชเนอร์ (Gustav Fechner) นักฟิสิกส์ซึ่งศึกษาทดลองเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการรับสัมผัส

วิรัช คุงคะจันทร์และคณะ (2540) ศึกษาการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรในการปลูกพืชหลังฤดูเก็บเกี่ยว พบว่า สภาพการใช้สารเคมีของเกษตรกรส่วนใหญ่ซื้อสารเคมีจากร้านค้าในเมือง สาเหตุที่เกษตรกรใช้สารเคมีก็เพื่อป้องกันโรคและศัตรูพืชโดยมีญาติ พี่น้องและเป็นผู้นำ อ่านฉลากกำกับวิธีการใช้สารเคมีเป็นครั้งคราว ผสมสารเคมีโดยใช้ช้อนตวงสารเคมีและใช้น้ำจากสระหรือบ่อผสมสารเคมีโดยใช้ไม้คนและอัตราส่วนที่ใช้ในการผสม โดยใช้วิธีการกะประมาณเองใช้เครื่องมือฉีดพ่นตามกำหนดเวลาไม่ว่าพืช จะมีอาการของโรคหรือไม่ฉีดพ่น โดยการเดินหน้าเหนือลมเวลาฉีดพ่นส่วนใหญ่คือ 06.00 น.และตอนเย็น 17.00 น.สารเคมีที่ใช้บรรจุด้วยภาชนะทำด้วยพลาสติกเป็นส่วนใหญ่ และภาชนะดังกล่าว หลังใช้สารเคมีหมดแล้วจะถูกโยนทิ้งไปทั่ว ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นแล้วของเกษตรกรที่มีการใช้สารเคมีลักษณะพื้นฐานบางประการของเกษตรกร

1. เกษตรกรชายหญิงมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติใน 2 เรื่องคือ แหล่งความรู้ที่เคยได้รับและความต้องการได้รับความรู้เกี่ยวกับสารเคมีจากแหล่งความรู้และการปฏิบัติตัวในขณะฉีดพ่นสารเคมี
2. เกษตรกรที่มีอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติใน 3 เรื่องคือ แหล่งความรู้ที่เคยได้รับ ความต้องการได้รับความรู้เกี่ยวกับสารเคมีจากแหล่งความรู้และการปฏิบัติตัวในขณะฉีดพ่นสารเคมี
3. เกษตรกรที่ระดับการศึกษาและเขตพื้นที่เพาะปลูกแตกต่างกันมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติใน 4 เรื่องคือ แหล่งความรู้ที่เคยได้รับและความต้องการได้รับความรู้เกี่ยวกับสารเคมีจากแหล่งความรู้ การใช้สารเคมีเพื่อป้องกันกำจัดศัตรูพืชและการปฏิบัติตัวในขณะฉีดพ่นสารเคมี
4. เกษตรกรที่มีระยะเวลาการใช้สารเคมีและชนิดพืชที่ปลูกหลังทำนาแตกต่างกันมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกเรื่อง ได้แก่ แหล่งความรู้ที่เคยได้รับและความต้องการ

ได้รับความรู้เกี่ยวกับสารเคมีจากแหล่งความรู้ การใช้สารเคมีเพื่อป้องกันกำจัดศัตรูพืช การปฏิบัติตัวในขณะที่ฉีดพ่นสารเคมีและการแพ้สารเคมี

อัจฉรีย์ คมวีระวงศ์ (2545) ศึกษาความต้องการฝึกอบรมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษของเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรกรมีความต้องการฝึกอบรมในระดับมาก ได้แก่ วิธีการปลูกผัก วิธีการใส่ปุ๋ย การป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่ถูกต้องและการตลาด

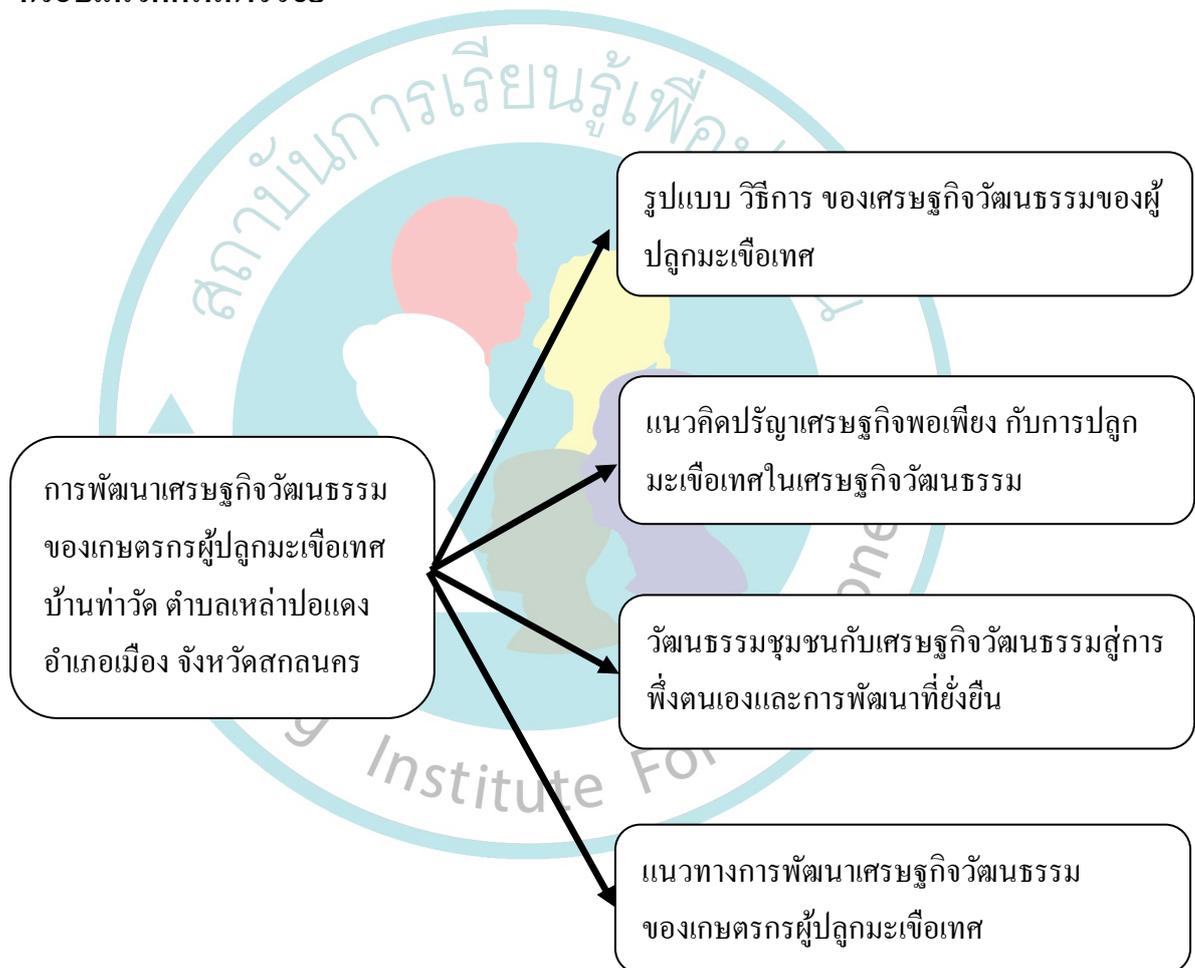
ยรรยง นาคมา (2545) ศึกษาพฤติกรรมการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรกลุ่มเสี่ยง อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า เกษตรกรกลุ่มเสี่ยง ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยปฏิบัติได้อย่างถูกต้องอยู่ในระดับปานกลางร้อยละ 64.2 พฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง ได้แก่ ไม่สวมถุงมือขณะเปิดภาชนะบรรจุสารเคมี ไม่ทบทวนอายุภาชนะบรรจุสารเคมีที่หมดแล้วและกลับคืนให้มีฉลากเตือนนำไปขายให้ผู้รับซื้อของเก่า

นิโคล,แอน-แมรี่ (Niol, Anne-Marrie, 2003) ศึกษาการรับรู้การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรและครอบครัวที่ปลูกเบอร์รี่ องุ่นและไม้ผล ในบริติช โคลัมเบีย (British Columbia) พบว่า การรับรู้โอกาสเสี่ยงอยู่ในระดับต่ำถึงปานกลาง เกษตรกรที่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมีความเสี่ยงของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชต่อสุขภาพมากที่สุด และกลุ่มที่ไม่ใช้สารเคมีมีความเสี่ยงน้อย การรับรู้โอกาสเสี่ยงมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านเชื้อชาติ ประสบการณ์ในการใช้สารเคมี ผลกระทบที่เกิดกับสุขภาพการปลูกพืชผสมผสานและเกษตรกรที่มีพื้นที่ขนาดเล็ก ส่วนพฤติกรรมพบว่า ผู้ใช้สารเคมีร้อยละ 62 ปฏิบัติตามเทคนิคการใช้สารเคมี IPM (integrate pest management) ผู้ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชร้อยละ 63 สวมชุดป้องกันขณะใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและผู้ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชร้อยละ 14 ที่ปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการทำความสะอาดเสื้อผ้าหลังใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและการรับรู้ความเสี่ยงจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร และครอบครัวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

มณีมัย ทองอยู่ (2542) ได้ทำการศึกษา การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาไทย กรณีชาวนากลุ่มน้ำพอง พบว่า การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาในพื้นที่ที่ศึกษามีรูปแบบที่แตกต่างกัน ๓ แบบ แต่กระนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์ร่วมกันที่สำคัญ รูปแบบที่แตกต่างกันทั้ง ๓ แบบ ได้แก่ หนึ่ง แบบที่ชาวนาส่วนหนึ่งสามารถพัฒนากิจการลงทุนเพื่อผลกำไร เป็นผู้ประกอบการอิสระรายย่อยได้อย่างเป็นผลสำเร็จ แต่ความสำเร็จของผู้ประกอบการส่วนน้อยนี้ กลับนำไปสู่สภาพที่ภายในชุมชนมีการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนรวมอย่างไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งนำไปสู่การสะสมทุนที่ไม่เท่าเทียมกันด้วย สอง คือ แบบที่ก่อตัวขึ้นในเขตชลประทาน ซึ่งมีการพัฒนาในสาขาเกษตรกรรม ในลักษณะการผลิตแบบเข้มข้น และการแตกกิจกรรมด้านการเกษตรให้มีความ

หลากหลาย สามารถสร้างรายได้และสร้างงานในท้องถิ่น จนเอื้อต่อการดำรงชีพของชาวนาส่วนใหญ่ได้ สาม คือ แบบที่การผลิตในสาขาเกษตรกรรมไม่สามารถผลิตและรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีพ ประกอบกับการเติบโตของวิสาหกิจในชนบทมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้ครอบครัวชาวนาส่วนใหญ่ต้องจัดสรรแรงงานส่วนหนึ่งออกไปรับจ้างต่างถิ่น แต่กระนั้น ครอบครัวชาวนาส่วนใหญ่ก็ไม่ละทิ้งการเกษตร และไม่ขายที่ดินของตน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร จึงได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยให้เป็นระบบและเป็นกระบวนการที่สามารถกระทำซ้ำได้ เพื่อการตรวจสอบได้ตลอดเวลา โดยมีรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. รูปแบบในการวิจัย/วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย
2. ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. สถิติที่ใช้ในการวิจัย(พรรณนาและอนุมาน)
5. วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถานที่ในการวิจัย
7. ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย
8. ปฏิทินการปฏิบัติงาน

รูปแบบในการวิจัย/วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบในการวิจัยโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศแบบเจาะลึก (in-dept interview) เป็นการศึกษาคุณลักษณะ ความหมาย ปรัชญาการณหรือพฤติกรรมมนุษย์ ทำให้มีการมองสภาพแวดล้อม และสภาพปัญหาหลากหลาย มติของชุมชน โดยเห็นภาพรวมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง และพลวัตของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากสภาพจริงของชุมชนที่มีเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ โดยยึดหลักของการเลือกพื้นที่ให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทั้งนี้ได้ให้ความสำคัญของการวิจัยข้อมูลภาคสนามมากที่สุด ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยและ

1. วิธีการศึกษาจากเอกสาร (documentary research) ด้วยวิธี

1.1 รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกร ผู้ปลูกมะเขือเทศ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม สภาพวิถีชีวิตทั่วไปและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง

1.2 แยกและจัดหมวดหมู่ จัดประเภทของเอกสารทั้งหมด

2. วิธีการศึกษาจากการวิจัยภาคสนาม (fieldwork research) ผู้วิจัยได้เข้าศึกษาในพื้นที่ที่ศึกษา เป็นระยะเวลานาน ตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555-ตุลาคม พ.ศ. 2556 ในฐานะผู้สนใจในกิจกรรม กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ และเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของคนในชุมชนและกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ และเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้าน มีความเป็นกันเอง ผู้วิจัยจึงสามารถพูดคุยและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีการสำคัญ ๆ ดังนี้

2.1 การสังเกตแบบทั่วไป ผู้วิจัยเข้าไปในชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเตรียมตัวในเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการวิจัยในครั้งนี้

2.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เข้าไปอาศัยอยู่ในชุมชน มีการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน เหมือนคนทั่วไป เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้าน เพื่อเก็บข้อมูลต่างๆจากสภาพความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน

2.3 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์หลายวิธี เช่น การสัมภาษณ์แบบทั่วไป การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม

2.4 การบันทึกภาคสนาม ผู้วิจัยมีการจดบันทึกข้อมูลทุกวันโดยละเอียด มีการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลอย่างอื่นเข้าช่วยด้วย เช่น กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง

ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย 2 กลุ่ม คือ ประชากรในการสัมภาษณ์เจาะลึก หรือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก (key informants) ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ส่วนประชากรในการสนทนากลุ่ม คือ ผู้นำชุมชน และประชาชน ในหมู่บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก มีจำนวนทั้งสิ้น 20 ราย ได้แก่ เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด

วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลักผู้วิจัยได้ใช้แนวทางในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก ดังนี้

1. เป็นผู้ที่ปฏิบัติงานหรือกิจกรรมปลูกมะเขือเทศจริง มีความรู้ความเข้าใจ มีประสบการณ์สูง เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นที่ประจักษ์แก่สมาชิกกลุ่มและชุมชนภายนอกได้
2. เป็นผู้ที่มีความพร้อมในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับ การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกร ผู้ปลูกมะเขือเทศได้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญรอง มีจำนวนทั้งสิ้น 10 ราย ได้แก่ ผู้อาวุโส/ชาวบ้านทั่วไป

ผู้อาวุโส/ชาวบ้านทั่วไป	5	ราย
ผู้รู้/เกษตรกรตำบล	1	ราย
ผู้ใหญ่บ้าน	1	ราย
สมาชิกสภาเทศบาลตำบล	2	ราย
ปราชญ์ชาวบ้าน	1	ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้าง (structured interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (non structured interview) แบบบันทึกภาคสนาม (field notes) กล้องถ่ายรูป และตัวผู้วิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ได้เก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 ส่วน คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นเบื้องต้น และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ในส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามนั้น ผู้วิจัยจะเริ่มจากการเก็บข้อมูลตั้งแต่เข้าสนามวิจัย เพื่อศึกษาสภาพทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ที่ศึกษา มีการแนะนำตัวผู้วิจัยกับผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน และเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ เพื่อให้เข้าใจถึงบทบาทของผู้วิจัยที่เป็นนักศึกษาหลักสูตรปริญญาโท ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน เข้ามาเพื่อศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 ส่วน คือ การเก็บรวบรวมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นเบื้องต้น และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามหรือพื้นที่วิจัย โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกจากกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ รวม 6 ครั้ง ในช่วงระยะเวลา 2 ครั้ง ต่อเดือน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล กระทำควบคู่กันไปไม่ว่าจะเป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก การสนทนากลุ่มและข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis) ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่มข้อมูลที่ได้ในภาคสนามจะบันทึกไว้เป็นรายวัน และนำมาแยกประเภท จัดหมวดหมู่แล้วจึงนำมาวิเคราะห์เป็นเบื้องต้น เป็นระยะๆ ด้วยวิธีอุปมัย (analysis induction) คือ การตีความจากข้อสรุปในระดับหนึ่ง จากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์ข้อมูลรวมด้วยการวิเคราะห์แบบเปรียบเทียบข้อมูลจากปรากฏการณ์ แล้วจึงหาความสัมพันธ์ของแต่ละกลุ่มเปรียบเทียบกันตามขั้นตอนดังนี้

1. ตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลก่อนที่จะนำไปวิเคราะห์โดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) โดยใช้การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบคือ การเปรียบเทียบข้อมูลเดียวกัน จากที่เก็บมาได้จากเวลา สถานที่ และบุคคลที่แตกต่างกัน เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่น และความคงที่อย่างสมเหตุสมผล ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบต่างกรรมต่างวาระต่างบุคคล จนเชื่อมั่นได้ว่า ข้อมูลนั้นเป็นที่น่าเชื่อถือ ตลอดจนมีความสอดคล้องและแสดงว่าข้อมูลที่ได้มานั้นถูกต้อง (สุภางค์ จันทวานิช, 2550, หน้า 129)

2. เปรียบเทียบเหตุการณ์ (incidents) ประเภทต่างๆ จากบันทึกภาคสนาม โดย จำแนกข้อมูลออกเป็นประเภท ตามข้อมูลที่สังเกตได้ เป็นเหตุการณ์ประเภทต่างๆ เช่น กิจกรรมการผลิต (เพาะกล้า, ปลูก, เก็บเกี่ยว, บำรุงรักษา, จำหน่าย) และพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูล แล้วตั้งข้อสรุปเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) ไม่ใช่สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถานที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการเลือกชุมชนแบบเจาะจงเป็นกรณีศึกษา (case study) ได้แก่ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร โดยเน้นพื้นที่ที่มีคุณสมบัติสอดคล้อง เหมาะสมกับนิยามศัพท์เฉพาะ และเป็นพื้นที่ที่มีเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศมากที่สุดในชุมชนรอบหนองหารสกลนคร

ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการวิจัย 1 ปี ตั้งแต่ ตุลาคม พ.ศ. 2556-ตุลาคม พ.ศ. 2557

ปฏิทินการปฏิบัติงาน

ตารางที่ 1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน

วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม	สถานที่
ต.ค.-ธ.ค. 56	ผู้วิจัยเข้าสำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง	สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ
ม.ค.-ก.พ. 57	ทบทวนวรรณกรรม/งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเขียนโครงร่างงานวิจัย	บ้าน/สำนักงานของตนเอง
มี.ค.-ก.ค. 57	ผู้วิจัยเข้าชุมชนบ้านท่าวัด พบผู้นำ กลุ่มเกษตรกร ผู้ปลูกมะเขือเทศ โดยสัมภาษณ์ สันทนาการกลุ่มและตั้งเขต เก็บรวบรวมข้อมูล และผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นการตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง	บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
ส.ค. 57	วิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล ขอคำแนะนำแก้ไขร่างงานวิจัยนำร่างงานวิจัย เสนอประธานกรรมการที่ปรึกษาและกรรมการตรวจงานวิจัยเพื่อตรวจสอบความพร้อมที่พึงมี	ศรป.สกลนคร
ก.ย. 57	พิมพ์ต้นฉบับ 3 บท และนำเสนอประธานกรรมการที่ปรึกษา และกรรมการอีกครั้งเพื่อเสนอสอบ	ที่บ้านพักและศรป.สกลนคร
ต.ค. 57	เสนอสอบเค้าโครงวิทยานิพนธ์	ศรป.สกลนคร

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก (key informants) คือเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร และข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้วิเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องตรงประเด็นกับวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยจึงแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

- 1.รูปแบบ วิธีการ การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
- 2.แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรม ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ต่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

รูปแบบ วิธีการ การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

จากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) สรุปได้ว่า รูปแบบวิธีการการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร มีดังนี้

1. การสืบทอดระบบคุณค่าและความเชื่อ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรม จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลหลัก (สัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 30 มีนาคม 2556) พบว่า.....ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ในสังคมชาวนา (peasant society) เป็นสังคมที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงและยั่งยืน อันเนื่องมาจากการเรียนรู้และรู้จักปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อมอย่างเหมาะสม สามารถสร้างภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่างเผื่อแผ่ได้อย่างยั่งยืน ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนดำรงอยู่กันมาอย่างราบรื่น มีความสัมพันธ์กันที่พี่น้องที่เสมอภาค และประเพณีพิธีกรรมในความเชื่อพุทธและผี ต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม ความอุดมสมบูรณ์ของหนองหารสกลนคร เป็นแหล่งข้าวและปลา ความสัมพันธ์กันที่พี่น้องที่เสมอภาค และประเพณีพิธีกรรมในความเชื่อพุทธและผี ทั้ง 3 อย่างเป็นสิ่งที่เรียกกันว่า “วัฒนธรรม” เป็นสิ่งที่ผู้คนบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง

อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร รวมตัวกัน ร่วมกันจนเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะดังนี้..... เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้จากชีวิต ชุมชนบ้านท่าวัด ต่างเรียนรู้ร่วมกัน วิถีชีวิตต้องเอาชีวิตเป็นตัวตั้ง ไม่ใช่เอาความคิดแบบแยกส่วนหรือแบบวิทยาศาสตร์ที่ขาดความเชื่อมโยงทั้งการอยู่ร่วมกันกับสิ่งอื่น ๆ แตกต่างจากสมัยปัจจุบัน

ผลจากการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่าเศรษฐกิจวัฒนธรรมได้รับการถ่ายทอดมา จะมีความหลากหลายไปตามบริบทของครอบครัว ชุมชน โดยการพูด การเล่า การเทศน์ การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม ฯลฯ ที่สำคัญบุคคลในครอบครัวจะมีการส่งเสริมการเรียนรู้ในการดำรงชีวิต นอกเหนือไปจากการเรียนรู้จากโรงเรียน พ่อแม่จะสอนให้ใช้ชีวิตออกเก็บของป่าล่าสัตว์ จับปลา กบ เขียด อีงอ่าง นกหนู ตามป่าบุงป่าทาม ริมฝั่งหนองหารสกลนคร เป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพหรือพออยู่พอกินหากเหลือก็แบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนกับเครือข่าย หรือบ้านใกล้เคียง โดยน้อมนำเอาหลักธรรมของศาสนามาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ จึงเป็นชุมชนที่มีชีวิตที่งดงาม เป็นชีวิตที่ถนอมรักธรรมชาติ ถนอมรักคน ถนอมรักการอยู่ร่วมกัน ถนอมรักวัฒนธรรมและมีจิตใจที่สูงยิ่ง สรรพสิ่งจึงสัมพันธ์กันด้วยความเกื้อกูล ไม่เอาเปรียบและทำลายกัน ชีวิตจึงเป็นสุขและยั่งยืน จึงสอดคล้องตรงกันกับคำกล่าวของ ศ.นพ.ประเวศ วะสี ที่กล่าวชื่นชมกลุ่มเครือข่ายอินแปง จังหวัดสกลนคร หลังจากที่ท่านไปเยี่ยมชมกลุ่มอินแปงในปี พศ. 2542 ลักษณะเหล่านี้ถูกถ่ายทอดจาก ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ คู่ ลูก ๆ หลาน ๆ จนซึมซับมาถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ก่อนจะมีการถ่ายทอดเศรษฐกิจวัฒนธรรมไปยังลูกหลานแล้ว ยังมีการเรียนรู้เศรษฐกิจวัฒนธรรมจากการปฏิบัติ จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านและสนทนากลุ่มเกษตรกร ผู้ปลูกมะเขือเทศพบว่า (ผู้ให้ข้อมูลหลัก, การสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม, 15 เมษายน 2556)

“.....การเรียนรู้จากการปฏิบัติเป็นรูปแบบหนึ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดเพราะสามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตจริงและเป็นรูปธรรมมากกว่า เช่น การฝึกปฏิบัติการปลูกพืชผักสวนครัว หรือผลไม้พื้นบ้านในครอบครัว แล้วมีการแบ่งปันญาติ ๆ กันหรือการนำผลผลิตจากการเกษตร เช่น มะละกอ พริก มะนาว หอม กระเทียม มะเขือเทศไปช่วยในงานบุญต่าง ๆ ของชาวบ้าน ชุมชนบ้านท่าวัด แทนการใช้จ่ายเงินไปร่วมทำบุญ และการแบ่งปันกันกินในกลุ่มหรือเครือข่าย วัฒนธรรมเช่นนี้ได้มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะมะเขือเทศที่เป็นพืชที่กำลังเป็นที่สนใจของเกษตรกรในชุมชนที่ต้องการหารายได้เสริม ในขณะเดียวกันการสืบทอดระบบคุณค่าและความเชื่อ เป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับกลุ่มผู้ปลูกมะเขือเทศ ชุมชนและท้องถิ่น เพราะการสืบทอดระบบคุณค่าและความเชื่อนี้ เทียบได้กับการสืบทอด จิตวิญญาณ สำนึก ความผูกพัน ตัวตนและศักดิ์ศรีของชุมชนและท้องถิ่น กลุ่มเกษตรกรมักจะให้ความสำคัญอย่างสูงกับการพาลูกหลานเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนและท้องถิ่น โดยมีกลไกสำคัญที่สุดคือ วัดหรือศาสนสถาน และเครือข่ายคนที่ผูกพันกัน

เพราะไปวัดเดียวกันร่วมกัน รongลงมาได้แก่ กลุ่มผู้เฒ่า พ่อเฒ่า แม่เฒ่า ผู้อาวุโสหมู่บ้าน หมอสูตร หมอขวัญ ซึ่งเป็นกลไกในการถ่ายทอดทั้งระบบความรู้และความเชื่อของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น

2. การใช้วัฒนธรรมชุมชน ดังผลงานการวิจัยของ เจมส์ซีสก็อต (James C. Scott) เรื่อง “อาวุธคนยาก” ที่ว่า “อาวุธอันเดียวที่เหลืออยู่ของคนจน คือ วัฒนธรรม” เป็นคำยืนยันของเขาที่เป็นไปได้ในสังคมชานาไทยปัจจุบันที่นิยม อยากรวยอยากมีเงินมากเพื่อซื้อความสะดวกสบายที่สังคมทันสมัยมอบให้ ชาวบ้านซื้อทุกอย่างที่ขีว้างหน้าแม้แต่พืชผักสวนครัวที่ราชการส่งเสริมให้ปลูกตามหมู่บ้านหรือในกระถางในหมู่บ้านก็ไม่ยอมเก็บกินเอาไว้ดูเพื่อความสวยงามหรือเป็นไม้ประดับ ผู้ซื้อกินตามตลาดนัดกลางบ้านมัดละ 5-10 บาท ความสะดวกสบายกว่า

ปัจจุบันชุมชนบ้านท่าวัด นำเอาบุญประเพณีฮีต 12 หรือบุญประจำปีมาฟื้นฟูเป็นการอนุรักษ์และสืบสาน วัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมชุมชน ชาวบ้านท่าวัด ยังคงให้ความเคารพ และดำเนินชีวิตตามแบบอย่างที่ว่า ยา ตา ยาย วางแนวไว้ให้จะได้รับประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัว ในขณะที่การเฝ้าอยู่เฝ้ากิน (ทำมาหากิน) การอยู่ร่วมกันของชุมชนและความเชื่อ เป็นที่มาของจารีตประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ฮีต 12” จากการศึกษาพบว่า ฮีต 12 หรือวัฒนธรรมชุมชน ของชุมชนบ้านท่าวัดเริ่มจากมีกิจกรรมตามปฏิทินทางจันทรคติจากเดือนอ้ายหรือเดือนที่หนึ่ง (ประมาณเดือนธันวาคมของทุกปี) ดังนี้

1. เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม เป็นการทำบุญให้พระภิกษุสงฆ์เข้าปริวาสกรรม
2. เดือนยี่ บุญคูณลาน เป็นการทำบุญบูชาข้าวนำมากองรวมกัน
3. เดือนสาม บุญข้าวจี่ เป็นการนำข้าวมาจี่มาปิ้งแล้วนำไปถวายพระสงฆ์ที่วัด
4. เดือนสี่ บุญพะเหวด เป็นการทำบุญประจำปีของหมู่บ้าน เทศน์มหาชาติ
5. เดือนห้า บุญสงกรานต์ ทำบุญทรงน้ำพระและผู้เฒ่าผู้แก่
6. เดือนหก บุญบั้งไฟ ทำบุญวิสาขบูชาและทำบุญบูชาพระยาแถนขอฝน
7. เดือนเจ็ด บุญซำฮะ ทำบุญซำระหมู่บ้านเลี้ยงผีปู่ตา ขอความสุข
8. เดือนแปด บุญเข้าพรรษา ทำบุญถวายภัตตาหารและผ้าอาบน้ำฝนแด่พระสงฆ์
9. เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว
10. เดือนสิบ บุญข้าวสาก ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติและผีไม่มีญาติที่ล่วงลับไปแล้ว
11. เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา ทำบุญออกพรรษา ลาพระเจ้า
12. เดือนสิบสอง บุญกฐิน ทำบุญทอดกฐินและงานลอยกระทง

จากประเพณีปฏิบัติทั้ง 12 เดือนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของความเคารพต่อธรรมชาติ ความเชื่อความศรัทธาต่อศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ หลอมรวมเข้าเป็นระบบวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งชาวบ้านท่าวัดถือว่าเป็นหลักสำคัญยิ่งในการดำเนินชีวิตและเป็นส่วน

สำคัญของวัฒนธรรมชุมชน ที่ผู้คนอาศัยอยู่ร่วมกัน ร่วมกันสร้าง ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในประเพณีตามฮีต 12 เมื่อถึงวันเวลาที่กำหนดชาวบ้านทุกหลังคาเรือนจะช่วยกันเก็บเงินสมทบทุนทำบุญโดยมีคณะกรรมการของหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการ และมีการแผ่ (บริจาค) สิ่งของ เช่น พืชผัก ผลไม้ ข้าวปลาอาหาร พริก มะละกอ ปลาแดก (ปลาร้า) หมู เห็ด เป็ด ไก่ ตามกำลังศรัทธา มารวมกันเป็นการปลุกฝังจิตสำนึกแห่งการให้ทานการบริจาค ตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา การที่ชาวบ้านนำเอาผลผลิตทางการเกษตรมาร่วมทำบุญหนึ่ง และความมีจิตศรัทธาเลื่อมใสในการสร้างคุณงามความดีหนึ่ง ย่อมเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่เป็นเศรษฐกิจที่สืบสานคุณค่าของการพึ่งตนเอง ของ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จัดการการผลิต การบริโภค แบ่งปัน มีชีวิตที่พอเพียงไม่เดือดร้อนหรือรบกวนผู้อื่น

3. การสร้างเครือข่ายของทางสังคม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า รูปแบบ วิธีการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าวัด เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่มีลักษณะเด่นของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ บ้านท่าวัด ที่สร้างความสัมพันธ์โยงใยตั้งแต่ระดับจุลภาคไปจนถึงระดับมหภาค ตั้งแต่ระดับเล็กที่สุด ได้แก่ ระดับบุคคล ครอบครัว เครือญาติ กลุ่ม ชุมชน ซึ่งเป็นสังคมเครือข่ายเล็ก ๆ เริ่มจากบุคคลในครอบครัวที่ต้องร่วมกันเสียดูแลกัน จากนั้นขยายไปยังกลุ่มเครือญาติ ซึ่งอาจปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ที่ไม่ใช่มะเขือเทศ แต่สามารถนำผลผลิตมาแลกเปลี่ยนกันได้ หรือไม่ก็นำมะเขือเทศไปฝากหรือร่วมงานบุญต่าง ๆ ในการปรุงอาหารเพื่อเลี้ยงผู้มาร่วมงานนั้น ๆ

การสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่ปรากฏเห็นได้ชัดเจนอีกประการหนึ่งคือ การผูกเสี่ยว (เสี่ยว=เพื่อน) เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของชาวอีสานที่มีมาอย่างยาวนาน ที่เสี่ยวจะต้องบอกข่าวหรือประชาสัมพันธ์ให้มาร่วมงาน เสี่ยวก็จะนำสิ่งของต่าง ๆ มาช่วยงาน ได้แก่ มะพร้าว มะละกอ พืชผักผลไม้ ฯลฯ เท่าที่ตนเองมีนำมาช่วยงานเสี่ยว หลังงานเลิกเสี่ยวเจ้าของงานก็จะหาสิ่งของต่าง ๆ เป็นของฝากให้เสยวนำกลับบ้านจึงเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ส่วนเครือข่ายในระหว่างชุมชนนอกจากมีการผูกเสี่ยวแล้วยังมีการตั้งกลุ่ม ผู้ปลูกมะเขือเทศด้วยกัน ช้ามชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด กลุ่มบ้านดอนยาง กลุ่มบ้านเต่างอย กลุ่มบ้านท่าศาลา ซึ่งมีการปลูกมะเขือเทศส่งขายให้กับโรงงานหลวงที่อำเภอเต่างอย เป็นการรวมตัวกันในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับมะเขือเทศ โดยยึดหลักความสนใจร่วม ไม่ได้ยึดพื้นที่ของการอยู่อาศัย ไม่จำเป็นต้องอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือไม่ แต่มีการติดต่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับผลผลิต การตลาด การจัดการ เกี่ยวกับมะเขือเทศ แบ่งปันแนวคิด ความรู้ ร่วมกันโดยตลอด

4. การสร้างพลังชุมชน โดยแกนนำกลุ่มเกษตรกร 3-5 คน มาร่วมตั้งวงโต (เสวนา) กันถึง ปัญหา และอุปสรรคในปัญหาวิถีชีวิตครอบครัวที่ยังเป็นหนี้เพิ่มพูน ครอบครัวแตกแยก ขาดความอบอุ่น พ่อ แม่ ลูก ไปหาเงินมาใช้หนี้และใช้จ่ายในครอบครัว ไม่มีโอกาสได้อยู่ร่วมกันใน ครอบครัว จึงร่วมกันคิดปรับแก้ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เริ่มจากการเก็บเงินออมกันเป็นกลุ่ม (ครอบครัว) ผู้ปลูกมะเขือเทศด้วยกันครอบครัวละ 500 บาท เป็นเงินเริ่มต้นรวม 2,500 บาท และขอ เงินสมทบจากองค์กรภาครัฐ เช่น โครงการหลวง เกษตรจังหวัดสกลนคร แล้วยำเงินที่ได้มาเป็น กองทุน เพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์ ลดปุ๋ยเคมี แจกในกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ หลังจากขายผลผลิต แล้ว ให้นำเงินที่ยืมไปลงทุน คืนให้กับกองทุน

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรม ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ต่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรม สรุปได้ ดังนี้

1. การใช้ความคิดเชิงองค์รวมทางศาสนาและทฤษฎีข่าวยิชีวิต โดยเฉพาะแนวทางของ พระพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านท่าวัดส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มานานนับศตวรรษ จึงใช้ หลักธรรมหรือธรรมชาติดำเนินการ ไม่เบียดเบียน ให้ความเคารพธรรมชาติ จึงทำให้เกิดพิธีกรรม ต่าง ๆ เกี่ยวกับการแสดงความเคารพ เช่น การขอขมา การทำขวัญเพื่อระลึกถึงบุญคุณของธรรมชาติ นอกจากนี้ยังห้ามการใช้สารเคมี เพราะการใช้สารเคมีจะทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ที่อยู่ในดิน ดิน และสุขภาพของเกษตรกรด้วย ดังนั้นการทำการเกษตร หรือการกระทำเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ จึงต้องคำนึงถึงหลักธรรมชาติซึ่งเป็นหลักการดำรงอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่งซึ่งจะพบได้อย่างชัดเจน ในวิถีของพุทธเกษตรที่ให้ความหลากหลายในระบบนิเวศที่เป็นองค์รวมและนำปรัชญาแนวพุทธ เข้ามาจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับธรรมชาติของระบบนิเวศ ตามหลักของ พระพุทธศาสนาที่ว่าได้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่ประกอบด้วย คน สังคม ธรรมชาติ ที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันและต่างก็อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกันคือ ความเป็นเหตุเป็นผล ของกันและกัน ที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา

ความคิดในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นต้องมีดุลยภาพระหว่างกิจกรรมของมนุษย์ สอดคล้องกับเกณฑ์ของธรรมชาติ หรืออีกนัยหนึ่ง แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมต้อง เข้าใจถึงระบบความสัมพันธ์ของการพึ่งพาอาศัยกันของสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวมและมีลักษณะ เป็นแบบข่าวยิชีวิต ที่เชื่อว่าชีวิตทั้งหลายมีระบบที่เชื่อมโยงเป็นข่าวยิ โดยมิระบบนิเวศเป็นระบบ

ใหญ่และสำคัญที่สุด การให้ความสำคัญกับความคิดเชิงองค์รวมนั้น ได้สะท้อนให้เห็นในลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี เป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งถือเป็นฐานของการสร้างเศรษฐกิจวัฒนธรรม

2. การส่งเสริมเกษตรธรรมชาติหรือเกษตรอินทรีย์ การสร้างพลังชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศแม้จะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่เป็นกลุ่มที่มีพลังขับเคลื่อนที่มีคุณภาพ เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศในระยะแรก ๆ ของการปลูก เพื่อส่งผลผลิตไปโรงงานหลวงที่อำเภอต่างอยแบบต่างคนต่างทำ ต่อมาได้มีการร่วมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องการปลูก การเพิ่มผลผลิตและปัญหาต่าง ๆ ต่อมาได้ร่วมกันขับเคลื่อนการทำเกษตรธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนฐานการพึ่งตนเอง “การเอื้อต่อเอื้อกัน” โดยเริ่มจากการปฏิเสธสารเคมีในทุกขั้นตอนของการผลิต เพื่อลดต้นทุนของการผลิต และผลกระทบจากสารเคมี ซึ่งเคยมีเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศในกลุ่มแรก ๆ ที่ปลูกแล้วได้รับผลกระทบด้านสุขภาพจากยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี ป่วยเป็นโรคมะเร็งระดับความดันโลหิตสูง เบาหวาน ไตวาย จากการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบลและโรงพยาบาลสกลนคร

ปัจจุบันกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ได้นำเกษตรกรรมธรรมชาติมาดำเนินการปลูกมะเขือเทศ และนำไปทำกิจกรรมทางการเกษตรอื่น ๆ อีก เช่น การทำนา (นาปี นาปรัง) โดยมีแนวคิดที่ เกษตรกรรมธรรมชาติเป็นทางออกทางหนึ่งของเกษตรกร ซึ่งเป็นคนเล็กคนน้อย เป็นคนที่ไม่มีความรู้ ไม่มีอำนาจฐานอะไร ไม่ร่ำรวยอะไร เกษตรแบบนี้อาจเป็นทางรอดให้กับพวกเรา และกลับมาพึ่งตนเองได้ในที่สุด

3. การฟื้นฟูวิถีชีวิตของชุมชนผู้เศรษฐกิจวัฒนธรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรบ้านท่าวัด อีกประการหนึ่งพบว่า

ระบบเศรษฐกิจของบ้านท่าวัดในสมัยก่อนเป็นแบบเศรษฐกิจสังคมเกษตรกรรม (agsarian society) ที่เป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานอันได้แก่ ปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตเท่านั้น กล่าวคือ ผลิตขึ้นมาใช้เอง เพื่อใช้ในครอบครัวและแลกเปลี่ยนแบ่งปันกัน ไม่มีการซื้อขาย เช่น คนในหมู่บ้านมีเกลื่อนำไปแลกกับพริก มีมะละกอนำไปแลกกับปลาแดก (ปลาร้า) มีมะพร้าว 2-3 ต้น ก็ใช้กินกันทั้งหมู่บ้าน มีสะเดา มะกอก มะม่วง มะขาม ฯลฯ ก็ขอแบ่งกันกิน นอกเหนือไปจากการแบ่งปันกันกินในเรื่องผลผลิตทางการเกษตรแล้ว การเก็บของป่า ล่าสัตว์ จับปลา เมื่อหามาได้นอกจากบริโภคในครัวเรือน แบ่งปันเครือญาติยังมีการแบ่งปันให้กับคนบ้านใกล้เคียงด้วย เป็นการแสดงออกถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรัก ความสามัคคีกันของคนในชุมชน ลักษณะเช่นนี้มีการสืบทอดกันมานานนับศตวรรษ ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นสังคมหรือชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจแบบ

ยังชีพ หรือเศรษฐกิจคุณธรรม ที่คนพึ่งพาธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยกันเอง และอยู่รอดสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

สังคมบ้านท่าวัดวันนี้เปลี่ยน ไปเป็นสังคมยุคหลังสมัยใหม่ (postmodern) เป็นสังคมทุนนิยม และสังคมบริโภคนิยมอย่างเต็มตัวที่เป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของคนและชุมชน ชาวบ้านจะซื้อทุกอย่างที่จะทำให้ดูเหมือนว่าเป็นคนยุคใหม่ กลัวตกยุค จึงต้องซื้อสิ่งที่คิดว่าจำเป็นกับชีวิตประจำวันตั้งแต่ ที่วีดีโอ แผ่น พัดลม เครื่องใช้ไฟฟ้าทุกอย่าง รถยนต์ มอเตอร์ไซค์ มือถือ ฯลฯ จนกลายเป็นวัฒนธรรมการแข่งกัน อวดร่ำรวย อวดความมีศักดิ์ศรีบริวารมี

การฟื้นฟูเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด เป็นกลุ่มที่นำเอาพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองมาประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวันเป็นการนำร่องแก่ชาวบ้าน โดยลงมือปฏิบัติจริง ตามแนวคิดที่ว่าทำอะไรให้พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุข เศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศต้องจัดการตนเองใหม่ ไม่อยู่แบบหลงทาง แบบหลุดโลก แต่อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงก่อนท่ามกลางกระแสความรุนแรงของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโลก กระแสการบริโภคนิยมที่รุนแรง ถ้าไม่มีพื้นฐานที่ดีก็ไม่สามารถต้านทานได้ จึงต้องมีการฟื้นฟูด้วยการลงมือปฏิบัติทั้งการสร้างคุณธรรม เช่น การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยน หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ให้เป็นรูปธรรม ได้แก่ การแบ่งปันมะเขือเทศ การนำมะเขือเทศไปช่วยประกอบอาหารในงานบุญประเพณีและงานบุญส่วนตัวของชาวบ้าน ที่สำคัญคือการปลูกมะเขือเทศแบบอินทรีย์ ที่ไม่ต้องใช้สารเคมีก็ถือว่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งแก่ชีวิตมนุษย์ที่ไม่เป็นโรคร้ายไข้เจ็บหรือตายจากการบริโภคนิยมมะเขือเทศที่มีสารตกค้าง

ในขณะที่เศรษฐกิจวัฒนธรรมยังต้องอยู่ในโลกของทุนนิยมเหมือนกับระบบเศรษฐกิจคอมมิวนิสต์ จีน เวียดนาม ลาว เขมร ต้องอยู่กับโลกเศรษฐกิจทุนนิยม จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนใหม่ให้รู้และเท่าทันของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ดังนั้นจึงต้องสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนให้พึ่งตนเองได้ โดยมีจุดมุ่งหมายให้กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศและเกษตรกรกลุ่มอื่นๆ ในชุมชนบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร อยู่ “ รอด-พอเพียง-มั่นคงยั่งยืน ” (survived, sufficient, sustainable) ตามแนวคิดและหลักการพึ่งตนเองของมหาลัทธิชีวิต

4. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของ “คนใน” หัวใจสำคัญของการฟื้นฟูเศรษฐกิจวัฒนธรรมของท้องถิ่นชุมชน อยู่ที่การสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เอง การเรียนรู้ด้วยตนเองถึงเศรษฐกิจวัฒนธรรม ของชุมชนบ้านท่าวัด ที่กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศพบ และมีอยู่ จะทำให้เกิดการฟื้นฟูความภาคภูมิใจ ศักดิ์ศรี และความมั่นใจที่จะตัดสินใจ และเลือกทางเดินของตนได้ ที่ผ่านมามีคนในชุมชนถูกทำให้เชื่อว่าตนเอง “โง่ จน เจ็บ” ไม่มีอะไรดี อยู่ในสภาพ “หงอ” และ “หงอย” แต่เมื่อใดที่เขาเกิดความตระหนักว่าตัวเองมีของดีอยู่ และมีความรู้อะไรอีกมาก

ที่คนนอกหรือรัฐไม่รู้ เขาจะเริ่มกล้าที่จะพูดและบอกว่าเขาเป็นใคร ต้องการอะไร มาจากไหน มีรากเหง้าเป็นมาอย่างไร ดังจะเห็นได้จากชาวบ้านท่าวัดได้ค้นพบว่าตนเอง มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ก่อนสุโขทัย จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ เสมานหิน ที่วัดกลางศรีเชียงใหม่ (วัดท่าวัดใต้) พวกเขาเป็นกลุ่มคนที่มีความยิ่งใหญ่ทางวัฒนธรรม มีการสืบทอดภูมิปัญญามายาวนานกว่า 600 ปี มีวิถีชีวิต วิธีการทำมาหากิน มีเครือข่าย และมีพลังกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน มากกว่าการเข้าไปเรียนรู้เรื่องราวของคนใน โดยคนนอก เพราะคนนอกไปศึกษาแล้ว มักได้เพียงเนื้อหาความรู้ นำมาเขียนให้คนข้างนอกอ่านเพื่อให้เข้าใจคนในชุมชน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นโดยตรงคือ ความตระหนักในฐานพลังที่ตัวเองมีอยู่ ความภูมิใจ และความสำนึกของความเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน

5. การส่งเสริมระบบวัฒนธรรมชุมชน ระบบคุณค่าและความเชื่อ เป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรม ที่สำคัญประการหนึ่งในการยึดโยงเครือข่ายทางสังคม ให้สามารถดำรงอยู่ได้ต่อเนื่องยาวนาน หรือยั่งยืน กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ เป็นกลุ่มนำร่องในเรื่องนี้ร่วมกับชุมชนที่จำเป็นต้องสร้างระบบคุณค่า และความเชื่อ ชุดหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่เป็นเครื่องมือผูกร้อยรัด ถักทอ “ใจ” ของคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชนท้องถิ่นให้ได้ รวมทั้งทำหน้าที่เป็นเครื่องกำกับควบคุมพฤติกรรมของคนในกลุ่มให้อยู่ในครรลอง ที่เป็นที่ยอมรับและยกระดับจิตวิญญาณ ความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น ลักษณะเด่นมากของระบบความเชื่อของท้องถิ่นในภาคอีสาน และในแต่ละจังหวัดคือ ความเชื่อเรื่อง “ผี” ซึ่งมีหลากหลายมากแตกต่างกันไปตามความเชื่อของกลุ่มชน จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พบว่า ชุมชนบ้านท่าวัด จะมีการนับถือผี จิตวิญญาณ หรือพราหมณ์ ควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่า พุทธแบบชาวบ้าน เช่น จะมีการนับถือ “ผีปู่ตา” มีการปลุกศาลหรือการกั้นเขตที่เรียกว่า “ดอนปู่ตา” เอาไว้ ผีระดับนี้มักเป็นผีต้นตระกูลของผู้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านให้ความสำคัญและความหมายผี ใช้เป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูความผูกพันในวัฒนธรรม ประเพณีของเด็กและเยาวชนที่เริ่มเสื่อมถอยจากวัฒนธรรมชุมชน

การที่ “ผี” ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณได้อย่างมีพลัง ทำให้ผีมีบทบาทที่สำคัญทางสังคมคือ การกำกับพฤติกรรมของคนที่อยู่ร่วมกัน ให้อยู่ในครรลองที่เป็นที่ยอมรับได้ ในขณะเดียวกันชาวชนบทมีกิจกรรมประเพณีในรอบปี (12 เดือน) หรือชาวอีสานเรียกกันว่า “ฮีต 12” จะเป็นระบบความเชื่อที่มีบทบาทสำคัญมากในการดำเนินชีวิต โดยมีการประกอบพิธีกรรมแบบบูรณาการ เพื่อใช้ในการสืบทอดเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่คนในชุมชนสร้างขึ้น ซึ่งมีหลายรูปแบบตั้งแต่ ดำนาน เรื่องเล่า (นิทาน) ท้องถิ่น จารีต ประเพณี หรือ ฮีต-คอง พิธีกรรมมีการเอาเรื่องผีหรือจิตวิญญาณเข้ามาประยุกต์ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ดังกรณีกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ มีการตั้งศาลปู่ตาไว้บริเวณที่ปลูกมะเขือเทศ มีการประกอบพิธี เช่น ไหว้ หรือ ขอมมา ขอมพร บูชา ควบคู่

กับการจัดพิธีกรรมตามฮีต12 เช่น บุญชะเวศ บุญแจกข้าวในเดือนสี่ จะมีการเชิญชวนญาติสนิท มิตรสหาย ทั้งบ้านใกล้เคียง มาร่วมทำบุญ นอกจากมีข้าวปลาอาหาร เงิน มาร่วมกิจกรรมแล้ว ยังมีสิ่งของฝากหรือแลกเปลี่ยนกัน ก่อให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความสามัคคี ตรงกับภาษาพื้นบ้านว่า “ฮักแพง แบ่งปัน” อันเป็นวิถีแห่งเศรษฐกิจวัฒนธรรม

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นภาพรวมทั้งหมดโดยเริ่มตั้งแต่หัวข้อวิจัย วัตถุประสงค์การวิจัย คำถามการวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ที่นำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผู้วิจัยมุ่งเน้นค้นหา (1) รูปแบบวิธีการการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร (2) แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ต่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำถามการวิจัย

ผู้วิจัยตั้งคำถามการวิจัยไว้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร มีรูปแบบวิธีการอย่างไรบ้าง และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ที่มีต่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน มีอะไรบ้าง

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ซึ่งมีกิจกรรมการปลูกมะเขือเทศมากที่สุด และปลูกมานานมากกว่าทุก ๆ หมู่บ้านรอบ ๆ หนองหารสกลนคร และมีการพัฒนารูปแบบวิธีการการปลูกมะเขือเทศและนำผลผลิตที่ได้เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจวัฒนธรรมได้อย่างดีสามารที่จะเป็นตัวแทนต่อการวิจัยเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผู้วิจัยคาดว่าข้อมูลที่ได้รับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อระดับบุคคล ชุมชนท้องถิ่นที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ และเป็นประโยชน์ในด้านวิชาการได้ เช่น เป็นองค์ความรู้ในเรื่องเศรษฐกิจวัฒนธรรม

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้พยายามศึกษาข้อมูลจากหนังสือ ตำรา วารสาร บทความ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบ วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นหลัก โดยเน้นการวิจัยภาคสนาม เป็นหลักสำคัญ และเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์ สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ และการสนทนากลุ่มจากผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส และประชาชน ในหมู่บ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

2. การสังเกตแบบที่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นมาตามกรอบแนวคิด ทฤษฎี โดยผู้วิจัยสังเกตการณ์กระทำของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเศรษฐกิจวัฒนธรรม ซึ่งมีโครงสร้างครอบคลุม 2 ประเด็นหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

- การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลภาคสนามจากแบบสัมภาษณ์ และข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาจัดหมวดหมู่เป็นข้อๆ แล้วนำมาวิเคราะห์

- การวิเคราะห์ข้อมูล จากการเก็บรวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่แล้ว วิเคราะห์ตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ ด้วยวิธีอุปนัย คือ การตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรม จากนั้นนำมาวิเคราะห์ข้อมูลรวม สรุปข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล สามารถนำมาเป็นข้อสรุปผลการวิจัยได้ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ศึกษารูปแบบวิธีการ การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

จากการศึกษารูปแบบวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด มีรูปแบบและวิธีการดังนี้

1. การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากการใช้วิถีชีวิตร่วมกันของบุคคลทั้งระดับครอบครัว ชุมชน ต่างเรียนรู้ และปฏิบัติกิจกรรมจนกลายเป็นวิถีชุมชนคนบ้านท่าวัด เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง หรือเศรษฐกิจแบบพอเพียง และเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม ได้มีการถ่ายทอดและสืบต่อกันมาในหลายรูปแบบ โดยการพูด การบอกเล่า การเทศน์ การอ่าน การฟัง การถาม และการลงมือปฏิบัติ ทั้งนี้ พื้นฐานเศรษฐกิจวัฒนธรรมเดิมของบ้านท่าวัด ปลูก ยา ไร่ อยู่ในสังคมชาวนา ที่มีชีวิตรวมอยู่กับธรรมชาติ สามารถสร้างภูมิปัญญาในการใช้ธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชน ดำรงอยู่มาอย่างราบรื่น มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีประเพณีวัฒนธรรมเดียวกัน เป็นชุมชน

ที่มีชีวิตที่งดงาม ถนอมรักษารัฐชาติ รักคน รักการอยู่ร่วมกัน รักวัฒนธรรมและมีจิตใจที่สูงยิ่ง ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นที่มาของเศรษฐกิจวัฒนธรรมของชุมชนบ้านท่าวัด รวมทั้งกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ที่ถูกซึมซับมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. การใช้วัฒนธรรมชุมชน เป็นที่ยอมรับกันว่าวัฒนธรรมชุมชนที่ค้นพบในชุมชนบ้านท่าวัดที่สำคัญคือ ฮีต 12 หรือการทำบุญประจำเดือนในรอบหนึ่งปีของชาวบ้าน ซึ่งมีการทำบุญในทางพระพุทธศาสนาในรอบหนึ่งปีตั้งแต่เดือนอ้ายจนถึงเดือนสิบสอง ที่มีการทำบุญเข้ากรรม บุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญพะเวด บุญสงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญซำชะ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษาและบุญกฐิน ในแต่ละประเพณีทำบุญทุก ๆ เดือน จะมีพิธีกรรมหรือวงจรชีวิตที่ชาวบ้านทำมาหากินอย่างไร ปรับตัวให้เข้ากับวงจรธรรมชาติตามฤดูกาล จนมีนักวิชาการบางท่านกล่าวว่า “ชาวบ้านท่าวัดเป็นนักธรรมชาติวิทยาตัวกลาง ” คือมีการนำตัวเองหรือปรุงแต่งตัวเองให้เข้ากับฤดูกาลในท้องถิ่นต่าง ๆ ของรอบปีได้อย่างลงตัว และเมื่อถึงพิธีทำบุญในแต่ละรอบเดือน ชาวบ้านจะนำผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งมีผลผลิตตามฤดูกาลมาร่วมประกอบอาหาร หรือพิธีกรรม เป็นการแบ่งปันทรัพย์ที่มีอยู่ มาบริจาคทานร่วมกัน

3. การสร้างเครือข่ายทางสังคม เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ขยายและพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรม นอกจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ซึ่งมีประมาณ 12 -15 คน แล้วยังมีการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มเกษตรกรหรือองค์กรชุมชนในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งมีการนำผลผลิตจากมะเขือเทศทั้งชาย และฝากหรือช่วยบริจาคให้ด้วย

นอกจากนี้ยังมีการขยายเครือข่ายหรือสร้างเครือข่ายทางสังคมด้วยวิธีการผูกเสี่ยว (ผูกมิตร) ระหว่างกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ กับบุคคลจากต่างถิ่นหรือชุมชนอื่นๆ หลังจากผูกข้อมือเป็นเสี่ยวกันแล้ว ต่อมาเมื่อมีการติดต่อกันหรือไปเยี่ยมเสี่ยวจะมีของฝากไปมอบให้ เมื่อกลับเสี่ยวก็จะหาของฝากคืนเช่นกัน หรืออาจเรียกว่าแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชุมชนบ้านท่าวัด

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 2. ศึกษาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรม ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ต่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

มีดังนี้

1. การใช้ความคิดเชิงองค์รวมทางศาสนาและทฤษฎีขำโยชีวิต เป็นการใช้อยู่หรือธรรมชาติดำเนินการไม่เบียดเบียน เคารพธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัว จึงเกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการแสดงความเคารพ เช่น การขอขมา การบูชา การทำขวัญ เพื่อระลึกถึง

บุญคุณของธรรมชาติ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศการใช้สารเคมีต่าง ๆ โดยเด็ดขาดหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือการทำเกษตรอินทรีย์ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่เป็นการถนอมรักษามรดกชาติ และให้ความสำคัญกับธรรมชาติของระบบนิเวศ ตามหลักศาสนาพุทธว่าด้วยองค์รวม ของความเป็นมนุษย์ที่ประกอบด้วย คน ชุมชน สังคม และธรรมชาติ ที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน และต่างก็อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน คือ ความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ที่เรียกว่า “อิทัปปัจจยตา”

2. การส่งเสริมการทำเกษตรธรรมชาติ หรือเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัดมีพลังขับเคลื่อนในการทำเกษตรธรรมชาติ ตามแนว “เฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน” โดยเริ่มจากการปฏิเสธสารเคมีในทุกขั้นตอนของการผลิต เพื่อลดต้นทุนการผลิตและผลกระทบจากสารเคมี ทั้งนี้กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศมีแนวคิดที่เกษตรกรธรรมชาติเป็นทางออกทางหนึ่งของเกษตรกร ซึ่งเป็นคนเล็กคนน้อย เป็นคนที่ไม่มีความรู้ ไม่มีอำนาจฐานะอะไร ไม่ร่ำรวยอะไร เกษตรแบบนี้อาจเป็นทางรอดให้กับพวกเขาที่จะกลับมาพึ่งตนเองได้ในที่สุด

3. การฟื้นฟูวิถีชุมชนสู่เศรษฐกิจวัฒนธรรม การฟื้นฟูเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด เป็นการนำเอาพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองมาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีการลงมือปฏิบัติจริง มีการจัดการตนเองใหม่ ไม่อยู่แบบหลงทางแบบหลุดโลก แต่อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง ท่ามกลางกระแสการบริโภคที่รุนแรง ถ้าไม่มีพื้นฐานที่ดีก็ไม่สามารถต้านทานได้ จึงต้องมีการฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนใหม่ ที่เน้นความอยู่รอด พอเพียง มั่นคงยั่งยืน (survived , sufficient, sustainable) ตามแนวคิดและหลักการพัฒนาของมหาลัทธิชีวิต

อภิปรายผล

จากการสรุปผลการศึกษา สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1 รูปแบบ วิธีการ การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

ผลการศึกษาในรูปแบบวิธีการการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด สรุปว่า เป็นรูปแบบที่เป็นไปตามธรรมชาติอย่างไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ทั้งการเรียนรู้จากชีวิตและประสบการณ์ ซึ่งมีการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมหลายรูปแบบ กล่าวคือ การถ่ายทอดจากรุ่นต่อรุ่น การใช้วัฒนธรรมชุมชน การสร้างเครือข่ายทางสังคม โดยวิธีการที่หลากหลายมีทั้ง การพูด การเล่า การสังเกต การฟัง การถาม การทดลองทำ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศได้ฟื้นฟูความเป็นอยู่ แบบเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน (ทำมาหากิน) ตั้งอยู่

บนฐานเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นเศรษฐกิจที่สืบสานคุณค่าของการพึ่งตนเอง จัดการผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยน มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ไม่เดือดร้อน รบกวนคนอื่น แบ่งปันให้ผู้ที่ขาดแคลน ชดเชย จึงเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่เป็นเศรษฐกิจที่เลือกได้ ตัดสินใจได้ รอได้ (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), 2549, หน้า 171; เสรี พงศ์พิศ, 2559, หน้า 2, สุวัฒน์ ไพไหล, 2555, หน้า 303)

ในการสร้างรูปแบบ วิธีการ การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัดที่สำคัญคือ การสืบค้นพบทุนทางสังคมที่นำมาพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองจนเป็นแบบอย่างการพัฒนาที่ยั่งยืนได้กลุ่มหนึ่ง มีการดำรงชีพอยู่อย่างพอเพียงได้ สร้างทางเลือกใหม่ในการดำรงชีพท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และสร้างความอยู่รอดพอเพียง และมั่นคงยั่งยืนได้ เพราะการดำรงชีพย่อมเกิดปัญหาต่างๆ มากมาย การแก้ปัญหาหรือพัฒนาจึงต้องลองผิดลองถูกบ้างเป็นประสบการณ์และวัฒนธรรมของกลุ่ม ชุมชนอย่างหนึ่ง และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง มาหลายชั่วอายุคน จนตกผลึกกลายเป็นประเพณี พิธีกรรม ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตให้อยู่รอดในสังคมปัจจุบันได้อย่างปกติสุข (เสรี พงศ์พิศ, 2548, หน้า 86, นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2546, หน้า 2)

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 2 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ต่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุปว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัดนั้นมี 3 แนวทางที่จะพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมให้คงอยู่ และสามารถพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ได้แก่ การใช้แนวคิดเชิงองค์รวมทางศาสนาและทฤษฎีขยายใช้ชีวิตที่ใช้หลักธรรมด้วยการไม่เบียดเบียน เคารพธรรมชาติมีความสัมพันธ์อยู่กับธรรมชาติ หรือสิ่งสูงสุดอื่นๆ (ผี เทวดา พระเจ้า) มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ตระหนักตนเองว่าตนเองมีชีวิตอยู่ได้โดยอาศัยธรรมชาติ สรรพสิ่งทั้งหลายต่างพึ่งพาอาศัยกัน จึงเกิดการดูแลรักษาและการเอื้อเพื่อแบ่งปันให้กันและกัน ทั้งนี้ต้องให้ความสำคัญกับธรรมชาติของระบบนิเวศตามหลักพุทธศาสนาว่าด้วยองค์รวม ประกอบด้วย คน ชุมชน และธรรมชาติ ที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน ภายใต้กฎเกณฑ์เดียวกัน คือ ความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ที่เรียกว่า “ อิทัปปัจจยตา ” นอกจากนี้ยังมีแนวทางการส่งเสริมการทำเกษตรธรรมชาติหรือเกษตรอินทรีย์ จากพื้นฐาน เอื้ออยู่ เอื้อกิน เริ่มจากการปฏิเสธการใช้สารเคมีในทุกขั้นตอนของการผลิต รวมทั้งแนวทางการฟื้นฟูวิถีชุมชนให้อยู่ “ รอด พอเพียง มั่นคงและยั่งยืน ” (อริศรี งามวิทยาพงษ์, 2551, หน้า 6, เสรี พงศ์พิศ, 2559, หน้า 2)

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้ ไว้ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติและเป็นแบบอย่างในการพัฒนาท้องถิ่นแก่ชุมชนอื่น ๆ ได้

2. ภาครัฐ หน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ราชการ สามารถนำไปปรับ แผน/นโยบาย การพัฒนาท้องถิ่นแก่ชุมชนที่รับผิดชอบได้

3. สามารถนำข้อมูลจากการวิจัย นำไปใช้ประโยชน์เชิงวิชาการได้ เช่น เป็นข้อมูลในการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรอื่น ๆ เช่น ผู้เลี้ยงโคขุน โคนม เลี้ยงปลา หรือสัตว์ปีก เพื่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ควรมีการศึกษาวิถีชีวิตขององค์กรชุมชน และกลุ่มเครือข่ายทางสังคม จากกรอบแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง เศรษฐกิจวัฒนธรรม และเศรษฐกิจแนวพุทธ ที่มีผลต่อการสร้างชุมชนเรียนรู้ ชุมชนเข้มแข็ง และการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. ควรมีการศึกษาวิจัยชุมชน หรือกลุ่มองค์กร ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ในชุมชนมากขึ้น

บรรณานุกรม

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2537). **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ. สร้างสรรค์การพิมพ์
- ชนวน รัตนวราหะ. (2556). **เกษตรอินทรีย์**. สำนักวิจัยพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพ, กรุงเทพฯ : เกษตรอินทรีย์
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2546). **บทสังเคราะห์ภาพรวม การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจน และคนด้วยโอกาสในสังคมไทย**. 1 กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาฯ
- ณัฐพันธ์ น่วมสำราญ. (2544). **แผนแม่บทการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน**, วารสารวิชาการปริทัศน์. ทศพล กฤตยพิสิฐ. (2550; 21 พฤษภาคม) การพัฒนา ในแผนพัฒนาฯ ที่เปลี่ยนแปลงไป.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2533). **ความหลากหลายของวัฒนธรรมไทย: การท้าทายใหม่ในปัจจุบันและอนาคตของงานวัฒนธรรม**, กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นคิงด้อมกรุ๊ป.
- ปกรณ์ ปรีชากร. (2530). **ทฤษฎีแนวคิดและกลยุทธ์เกี่ยวกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- มงคล ชาวเรือง. (2529). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พระนครศรีอยุธยา : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา.
- มาฆะ ชิตตะสังคะ. (2544). **องค์การเอกชนกับการพัฒนาชนบท**. การพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : คณะวิชาส่งเสริมเกษตรและสหกรณ์, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มานิตย์ ทวีกลีกรรม. (2544). **กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน**. วารสารวิชาการปริทัศน์. บรรณนิทัศน์.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). **การพัฒนาชุมชนกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- วิจิต วัฒนวิบูล. (2544). **อาหารสมุนไพรในทัศนะจีน-ตะวันตก**. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน
- เศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนและการพัฒนาหลักสูตรในอนาคต. (2550). **สัมมนาวิชาการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์**. สำนักวัฒนธรรมสกลนคร. 2550.
- สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์. (2533). **รายงานแห่งชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน.
- สุวิทย์ ชีรสาดัด. (2546). **ประวัติศาสตร์เทคโนโลยีการเกษตร: วิวัฒนาการและผลกระทบของเทคโนโลยีการเกษตรจากสมันสุโขทัยถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ : มติชน
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2525). **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์

เสน่ห์ จามริก. (2541). **เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

เสรี พงศ์พิศ. (2547). **ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์

เสรี พงศ์พิศ. (2549). **เศรษฐกิจพอเพียงการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2538). **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**, กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.

อดิศักดิ์ น้อยสุวรรณ. (2543). **ผลแห่งการพัฒนา: เศรษฐกิจชุมชนมุมมองจากองค์กรธุรกิจชุมชน**. วารสารสุโขทัยธรรมาราช.

ภาคผนวก ก.

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก (key informant)
(สัมภาษณ์) กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ

1. นายสุรศักดิ์ จันทร์ยังมี
2. นายอุทิศ สาขันธ์โครต
3. นายธงชัย บุระเนตร
4. นายเจษฎา พรหมพิมพ์
5. นายทวิชัย เต้าป้อม
6. นายบุญชาติ ชมชายผล
7. นายบัวครอง กอโครต

ภาคผนวก ข.

แบบสัมภาษณ์

การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด
ตำบลเหล่าปอแดง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ

ชาย หญิง

2. อายุ

ต่ำกว่า 20 ปี 21-30 ปี
 31-40 ปี 41-50 ปี
 51-60 ปี มากกว่า 60 ปีขึ้นไป

3. สถานภาพ

โสด สมรส
 แยกกันอยู่ หย่าร้าง

4. ศาสนา

พุทธ คริสต์
 อิสลาม อื่น ๆ

5. ระดับการศึกษา

ต่ำกว่ามัธยมศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย
 อนุปริญญา / เทียบเท่า ปริญญาตรี
 สูงกว่าปริญญาตรี

6. อาชีพ

- ( ) รับจ้างทั่วไป   ( ) เกษตรกร
 ( ) พนักงานของรัฐ   ( ) ข้าราชการ
 ( ) อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

7. รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว.....บาท

8. รายจ่ายเฉลี่ยต่อของครอบครัว.....บาท

ตอนที่ 2 รูปแบบวิธีการการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของเกษตรกรผู้ปลูกมะเจือเทศบ้านท่าวัด

1. เศรษฐกิจวัฒนธรรมตามแนวความคิดของท่านคืออะไร มีลักษณะแนวทางในการปฏิบัติเช่นไร...

.....
 .....

2. การสืบทอดรูปแบบเศรษฐกิจวัฒนธรรมให้ยังคงอยู่จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีวิธีการ และหลักปฏิบัติอย่างไรบ้าง.....

.....
 .....

3. กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเจือเทศบ้านท่าวัด มีการสร้างเครือข่ายหรือไม่ อย่างไร.....

.....
 .....

4. กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเจือเทศมีการสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจวัฒนธรรมกับกลุ่มใดบ้าง และมีวิธีการสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจวัฒนธรรมอย่างไร.....

.....
 .....

5. ประเพณีพิธีกรรมความเชื่อพุทธและผีมีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนหรือไม่ อย่างไร.....

.....
 .....

ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเจือเทศบ้านท่าวัดต่อการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน

1. ท่านมีความรู้ความเข้าใจในการพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือไม่อย่างไร.....

.....

2. ท่านมีความคิดในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชนอย่างไร.....

.....

3. การทำการเกษตรธรรมชาติหรือเกษตรอินทรีย์ ส่งผลต่อกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศในด้านใดบ้าง อย่างไร.....

.....

4. ระบบเศรษฐกิจของชุมชนบ้านท่าวัดในสมัยก่อนเป็นเช่นไร.....

.....

ในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่ อย่างไร.....

.....

5. การฟื้นฟูเศรษฐกิจวัฒนธรรม ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศบ้านท่าวัด มีแนวคิด และหลักปฏิบัติอย่างไร.....

.....

รูปภาพประกอบ

ภาพที่ 2 พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ซุ้มประตู
ทางเข้าโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป (เต่างอย)

ภาพที่ 3 โรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป (เต่างอย)

ภาพที่ 4 แปลงปลูกมะเขือเทศของเกษตรกรบ้านท่าวัด

ภาพที่ 5 ผลผลิตมะเขือเทศที่พร้อมเก็บส่งโรงงาน

ภาพที่ 6 การขนมะเขือเทศเพื่อส่งจำหน่ายเข้าโรงงาน

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล	นายภูศักดิ์ ทับทิม
วันเดือนปีเกิด	9 ธันวาคม 2500
ที่อยู่	จังหวัดสกลนคร
เบอร์โทรศัพท์	081-7687453
อีเมล	-
สถานที่ทำงาน	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร อาจารย์พิเศษ ศูนย์การเรียนรู้เพื่อปวงชนสกลนคร สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน (มหาวิทยาลัยชีวิต)
ประวัติการศึกษา	มัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล จังหวัดสกลนคร ปริญญาตรี รัฐศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง

